

International
**SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL**

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:30
sssjournal.com

pp.1018-1036
ISSN:2587-1587

2019 / February / Şubat
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 13/01/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 28/02/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 28.02.2019

OSMANLI DÖNEMİNDE İÇİL SANCAĞI'NDA YAŞANAN EŞKİYALIK OLAYLARINA BAKIŞ

OVERVIEW OF BANDİTRİY EVENTS IN THE OTTOMAN PERIOD IN THE İÇEL SANJAK

Mehmet TAŞ

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1287>

Reference : Taş, M. (2019). "Osmanlı Döneminde İçil Sancağı'nda Yaşanan Eşkiyalık Olaylarına Bakış", International Social Sciences Studies Journal, 5(30): 1018-1036.

ÖZ

İçil Sancağı, Osmanlı topraklarına dahil olduğu 15.yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlangıçta Karaman eyaletinin daha sonra ise Adana eyaletinin bir sancağı olarak Osmanlı idare sistemindeki yerini almıştır. Başlıca kazaları Mamuriye, Selendi, Mut, Silifke, Sinanlı ve Ermenek olmuştur. Bu sancak hem zengin bir coğrafi çeşitlilik hem de farklı aşiretlerden oluşan sosyolojik bir zenginliği içinde barındırmaktadır. Burası sarp dağlar, yüksek yaylalar, derin vadiler yanında Tekeli, Menemenci, Bahşiş, Kara Keçili ve Sarı Keçili gibi bir çok yörük kökenli topluluğa ev sahipliği yapmaktadır. Dağlık ve engebeli coğrafi yapısı nedeniyle tarım arazilerinin az olması bir yüzyıl önce hayvancılığın en önemli geçim kaynaklarından birisi haline almasını sağlamıştır.

İçel Sancağı coğrafi olarak dağlık ve engebeli bir görünüm arz etmektedir. Burada Toros sıradağları ve bunların denize uzanış yönü beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. Denize paralel uzanan dağlar nedeniyle ulaşım olanağı sağlayan yol ağının zayıf kalmış bu ise hem sancak içinde yaşayan kaza ahalileri arasında iletişim alanında sorunlara yol açmış hem de devletin buraya tam manasıyla hakim olmasını önlemiştir. Bu özellik aynı zamanda eşkıya ve haydut grupları için bu sancağı uygun bir sığınma ve faaliyet sahası haline getirmiştir. Ancak burasının stratejik olarak Kıbrıs'a olan yakınlığı, Kıbrıs'ın ise Osmanlı Devleti açısından taşıdığı önem burasının güvenlik ve düzeninin devlet tarafından hep göz önünde bulundurulmasına yol açmıştır.

İçel geneline coğrafi özelliklerin kolaylaştırdığı eşkiyalık faaliyetleri önemli sorunlara yol açmıştır. Güvenlik azalmış, zayıf olan yollar tüccarlar açısından tehlikeli hale gelmiş, masum insanlar hayatını kaybetmiş bir çok köy ve kasaba bu eşkiyalık olaylarından zarar görmüştür. Bu çalışmada bu eşkiyalık olaylarına birçok örneğin ışığında yer verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İçel, eşkiyalık, ayanlar, Kıbrıs, aşiretler.

ABSTRACT

İçil Sanjak was included in the Ottoman administration system since the second half of the 15th century when it was included in the Ottoman lands as a sanjak of Karaman province and later of Adana province. The main district of İçil were Mamuriye, Selendi, Mut, Silifke, Sinanlı and Ermenek. It has a rich geographical diversity and a sociological richness consisting of different tribes. It is home to a number of nomadic communities such as steep mountains, high meadows, deep valleys, Menemenci, Tekeli, Bahşiş, Kara Keçili and Sarı Keçili. Due to its mountainous and uneven geographical structure, the lack of agricultural land has made it one of the most important livelihoods of livestock a century ago.

İçil Sanjak is geographically mountainous and rugged. Here the Taurus Mountains and their direction to the sea have brought many problems together. Due to the mountains running parallel to the sea, the road network that provides transportation has been weakened, which has caused problems in the communication field between the accidental athletes living in Sanjak and also prevented the state to dominate here. At the same time, this feature has made this sanjak an appropriate place of asylum and activity for bandits and bandits. However, the proximity of this place strategically to Cyprus and Cyprus's importance in terms of the Ottoman State led to the government's constant consideration of the security and order.

The baldness activities facilitated by the geographical features throughout İçil have caused significant problems. Lack of security, weak roads have become dangerous for merchants, and many villages and towns that have lost innocent people's lives have suffered from these banditry incidents. In this work, these banditry incidents have been tried to be included in the light of many examples.

Key words: Icel, banditry, ayans, Cyprus, tribes.

1. GİRİŞ

Coğrafya insanların ve toplumların kaderinde önemli rol oynar.Yaşam şeklinden giyim tarzıma,ekonomik faaliyetlerden insan karakterine kadar birçok hususa etki eder.Yüksek coğrafyaların insanları daha sert ve dayanıklı,denize yakın daha alçak coğrafyalarınki daha yumuşak ve denizlerle çevrili bir coğrafyada yaşayan insanlarınki ise daha duygusal olabilmektedir.İnsanlar coğrafi toprak parçaları üzerine ev,bina baraka,kale,saray benzeri yapılar inşa ederken aslında çift taraflı bir etkileşimin sonucu olarak insanların kişiliklerini inşa etmektedir.

Coğrafyanın içinde yer alan yeryüzü şekilleri de aynı şekilde ekonomik uğraşımın hayvancılık ya da tarım olup olmayacağından ulaşım biçiminin karayoluyla mı yoksa nehir ya da göl yoluyla mı olacağına varıncaya kadar birçok ayrıntıyı tayin eder.Dağlık ve engebeli yapı ulaşım ağının güç kurulmasını ve mevcut yerleşim yerleri arasındaki bağı zayıflatarak insanları dış dünyadan izole eder. Kapalı havza kültür ortamında muhafazakar değerler daha çok kendine yer bulur.Bilgi alış verişinin zayıfladığı ortamda teknik ve bilimsel gelişmeler yavaşlar. Bunun aksine düz bir yeryüzü şekline sahip olan coğrafyalarda yaşayan insanlar işlek yollar vasıtasıyla bir birleriyle daha rahat iletişim kurarak ortak değerler etrafında daha kolay bütünleşirler.Bilgi ve fikir alışverişi hızlanacağı için bilimsel gelişmeler daha hızlı yaşanır.Yenilikçi fikirler kolayca kendine taraftar bulur.

Anadolu'nun güneyinde yer alan İçel Sancağı engebeli ve dağlık bir yeryüzü şekline sahip olup iklimi yazın sıcak ve kıyı şehirlerinde aşırı nemlidir.Torosların Akdeniz'e paralel uzandığı bu bölgede ulaşım ağları zayıf,tarım arazileri yetersiz,ormanlık alanlar fazla,dağ,tepe ve yamaçlarla kaplı alan çoktur.Yeryüzü şekilleri nedeniyle ülkemizin iç kesimleriyle bağlantı Sertavul Geçidi gibi geçit ve boğazlar üzerinden yapılmaktadır.Yüksek dağların yamaçları ve derin yarılmış vadi ve kanyonlarla kuşatılmış olması nedeniyle birçok sancağıyla İçel tarih boyu mensubu olduğu ana coğrafyadan izole olmuş bir görünüm arz eder.İşte bu coğrafi yapı burada eşkıyalık olaylarının kolayca yeşermesini sağlarken yöre insanında mücadeleci ve özgüveni yüksek bir mahalli kimliğin oluşmasını sağlamıştır.

2. GENEL OLARAK İÇEL SANCAĞI

Dağlık yapısından dolayı Taşeli olarak adlandırılmış olan bölge, Antalya Körfezi ile Mersin Körfezi arasında kalan ve tam bir yarımadadan ziyade, denize doğru kaba bir çıkıntı şeklinde olduğu için çağdaş bazı coğrafyacılar tarafından “noksan yarımada” olarak tarif edilen alanda bulunur.¹ Kendine özgü topografyası, bitki örtüsü ve iklim yapısıyla bir bütün olarak “yayla” karakterinde olan Taşeli'nin sınırları; batıda Antalya'dan doğuda Lamas Çayı vadisine kadar uzanır. Buradan daha ileride ise Taşeli'nin yayla şekilleri gitgide kaybolarak Toros Dağları bütün ihtişamıyla kendini göstermeye başlar. Taşeli'nin en azından 10'da 7'sini dağlar,tepeler,dik vadiler ve meyilli arazilerden oluşması nedeniyle bölge tarıma elverişli ekilebilir toprak bakımından fakirdir. Üstelik bu az miktardaki toprakların bir kısmı da kalkerli, rüzgâr ve dik yamaçların ise yağmur aşındırmasına açık bulunmasından dolayı buralar insanoğluna geniş ve mümbit tarım alanları sunmaz.²

İçel Sancağı, Toros dağlarının merkezinde yer aldığı dağlık ve engebelik bir coğrafi yapı gösterir. Tırmıl, Manıt, Tol, Turnaz, Sunturas, Şamlar, Boztepe, Kızıldağ, Cocakbaşı Dağı gibi 1500-2000 metreyi bulan dağlar burada yer alırlar.Toros Dağları'nın zirvesi Bolkarlar'dan Akdeniz'e doğru 1500 metreden başlayan platolar üzerinde şehir halkının yaz sıcaklarından kaçarak mevsimi geçirdikleri yaylalar yer alır. 1320 hicri tarihli (1902/1903) Adana vilayet salnamesinde bu sancağa İçel denmesinin sebebi izah edilirken *“...Konya vilayetinden bakılınca livanın dağ içinde görünmekte olması”* şeklinde yorum yapılmaktadır.³

Roma ve Bizans dönemlerinden sonra Anadolu Selçukluların hakimiyetinde kalan bölgeye, daha sonra Karamanoğulları Beyliği hakim olmuştur. Bölge, 1474 yılında fiili olarak Osmanlı hakimiyetine girmiş olmasına rağmen uzun müddet Osmanlı-Karamanoğulları mücadelesi devam ettiği için ancak 1483 yılında kesin olarak Osmanlı hakimiyetine alınabilmiştir. İçel, Osmanlılar tarafından alındıktan sonra, sancak olarak teşkilatlandırılarak Karaman Eyaleti'ne bağlanmıştır. Sancak, ilk kuruluşundan Kıbrıs'ın fethine kadar Karaman Beylerbeyliği'ne bağlı kalmıştır. İçel Sancağı, Kıbrıs'ın 1571'de fethinden sonra ise Alaiye, Sis ve Tarsus Sancakları ile beraber fetih sonrası oluşturulan Kıbrıs Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır. 1632 yılı Nisan ayında Adana Beylerbeyliği'ne bağlanmışsa da, aynı yıl tekrar Kıbrıs'a bağlanmıştır. 16. yüzyıl boyunca İçel Sancağı'nın sınırları, doğuda Alata Suyu olmak üzere Mersin, kuzeyde Karaman,

¹ Ensar Köse,Ayanlar Çağında İçel Sancağında Sosyal Hareketlilik,Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013,s.45

² Ensar Köse, a. g. e. , s. 53

³ Hüseyin Dağ (Hazırlayan), Salname-i Vilayet-i Adana (1320 h.),Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s.165

kuzeybatıda Hadim, batıda Alanya sancak ve kazaları ile güneyde Akdeniz'dir. İçel 1649, 1671-1672 ve 10-20 Ocak 1712 tarihleri arasında Adana Vilâyeti'ne bağlı kalmıştır.⁴

1500 yılında İçel Sancağı, Ermenek, Gülnar, Karataş ve Mut kazalarından; 1518 yılında Ermenek, Gülnar, Karataş, Mut, Selinti kazalarından; 1555 yılında Ermenek, Gülnar, Karataş, Mut, Selinti ve Silifke kazalarından; 1584 yılında; Anamur, Bozdoğan, Ermenek, Gülnar, Karataş, Mut, Selinti, Silifke ve Sinanlı Kazalarından oluşmaktadır. 1585 yılında ise kaza sayısı; Gülnar'dan ayrılan Küre ve Mut Kazası'ndan ayrılan Zeyne'nin ilavesi ile 11'e yükselmiştir. 1594-1595 tarihinde ise mevcut kazalara Sarı Kavak'ın eklenmesi ile kaza sayısı 12'ye çıkmıştır. 1647 tarihinde ise İçel Sancağı'nın kazaları Bozdoğan, Ermenek, Gülnar, Karataş (Avgadi), Küre, Mamuriyye (Anamur), Mut, Sarı Kavak, Selinti, Silifke, Sinanlı ve Zeyne'dir.⁵

Bölgenin dağlık ve engebeli yapısı İçel Sancağı'nda beraberinde birçok önemli sorunları da getirmiştir. Bunların başında geleni bozuk yollar dolayısıyla hem kaza içindeki yerleşim yerleri arasında hem de kazalar ile merkez kaza arasındaki bağların zayıflaması bunun sonucunda ise keyfi davranan mahalli idarecilerin ve eşkıya şeflerinin daha rahat hareket etme olanağına kavuşması gelmektedir. Derin kanyonlar, dik yamaçlar, sıkı orman örtüsü, yüksek yayla ve dağlar eşkıya gruplarının saklanması kolaylaştırırken devletin bu bölgeye tamamıyla hakim olmasını önlemiştir. Devlet otoritesinin kurulamadığı sancakta 18 yüzyıldan itibaren Silifke'de Sarı Nebioğulları, Mut'ta Sunullahoğulları, Gülnar'da Azalettin oğulları ve Selenti (Gazipaşa)'de Aslangazi oğulları gibi büyük ayan aileleri ortaya çıkarak uzun zaman kendi otoritelerini devlet otoritesinin yerine ikame etmeyi başarmışlardır.

İçel Mutasarrıfı İbrahim Behcet Paşa, 1892 senesi "*mahsulat-ı öşriyye*"sinin ihale ve müzayedesini vesilesiyle iki ay altı günlük bir süre içinde İçel Sancağı'nın Gülnar, Anamur ve en son Ermenek Kazasını teftiş etmiş ve bu gezisinin sonundaki gözlemlerini ihtiva eden bir rapor hazırlamıştır. Behcet Paşa'nın raporunda ilk olarak üzerinde durduğu konu; adı geçen kazaların ulaşım konusunda yaşadıkları problemlerdir. Mutasarrıfın üzerinde durduğu diğer bir konu ise bölgede yaşayan Güney Bahşiş ve Tekeli aşiretlerinin yaptığı asayişsizliklerdir. Söz konusu edilen aşiretlerin Anamur, Ermenek, Gülnar ve Karaman'da yerleşik halkı rahatsız ettiklerini kaydeder. Bu aşiretlerin rahatça hareket edebilmelerini ise, bölgede yeterli zaptiye kuvvetinin olmamasına bağlamıştır. İçel Sancağı'nda 73 piyade ve 75 süvari neferi olduğunu belirten Paşa, bu kuvvetlerin yeterli olmadığını ve artırılması gerektiğini belirtmiştir.⁶ Behcet Paşa talebinde haklıdır. Çünkü 1872 yılında Silifke, Karataş, Mut, Gülnar ve Selenti (Gazipaşa) kazaları bir tarafa sadece Anamur Kazası'nda 10.000 den fazla insan yaşıyordu. Bu kadar küçük bir kuvvetle son derece dağlık ve engebeli olan sancak dahilinde güvenliği sağlamak mümkün değildi. Güvenliğin sağlanamaması vergi ve asker toplama dahil birçok kamu işinin aksamasına bu ise görevli vali ve sancak beylerinin azledilmesine neden oluyordu. Örneğin 18. asrın ilk 20 yılında İçel'de 17 vali (mutasarrıf) görev yapmış; üstelik bunlardan bazıları birkaç defa göreve gelip görevden alınmıştır. Kaba taslak bir hesapla İçel valilerinin ortalama görev süreleri 14 ay olmakla birlikte, 3-4 ay gibi kısa sürelerde işbaşında kalmış olanlar da vardır.⁷

Yerleşim yerlerini birbirine ve merkezi kazalara bağlayan yol şebekesinin zayıf olması bu şehirlerin ekonomik olarak birbiriyle entegre olarak buralarda yaşayan insanların ortak çıkarlar etrafında bütünleşmelerine mani olmuştur. Yetersiz güvenlik hizmetleri ve zayıf ulaşım imkanı ticaretle büyüyen bir burjuva sınıfının gelişerek kendi çıkarları istikametinde sancak içindeki gelişmelere yön veren bir burjuva sınıfının oluşumuna engel olmuştur. Servet biriktirme aracı meşru ya da gayri meşru biçimde elde edilen devlet makamları olmuş, bu makamlarda iken elde edilen servet ise fabrika, tezgah, tarla, ticaret ve benzeri üretken alanlara yönelmek yerine tefecilik, faizle borç verme yeni makamların elde edilmesi gibi üretken olmayan alanlara yönelmiştir. Eşkıyalık, yolsuzluk, yol kesme, adam kaçırma, keyfi yönetim ve vergi baskısı vs konularda sancak genelinde ortak reflekslerin oluşmayışı bu suçların faillerini cesaretlendirmiş yeni faillerin ortaya çıkmasını sağlamış işlenen suçların üzerinin örtülmesini kolaylaştırmıştır. Öyle ki birbirinin sorunlarından habersiz birçok kazanın ahalisi kendi mahalli sorunları içerisinde hayat sürüp gitmiştir. Engebeli coğrafyanın ulaşım imkanlarını zayıflattığı sancağın insanları kendi yerleşim yerlerine bir nevi hapsolünce ve iletişim sınırlı kaldığı için akrabalık, aşiret ve hemşerilik üstü sınıf türü aidiyet

⁴ Ahmet Ali Gazel, İçel Mutasarrıfı İbrahim Behcet Paşa'nın İçel Sancağı'na (Anamur, Gülnar, Ermenek, Gazipaşa) Dair Bir Raporu (1892), A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 31, Erzurum 2006, s.120

⁵ Ahmet Ali Gazel, a. g. m. , s. 120

⁶ Ahmet Ali Gazel, a. g. m. , s.122

⁷ Ensar Köse, a. g. e., s. 77

kimliklerinin gelişimi güdük kalmış din ve geleneğin inşa ettiği muhafazakar bir kimlik inşa olmuş bu ortamda ise suçlular akrabaları ve hemşerileri tarafından himaye görmüştür.

İbni Haldun'un "*coğrafya bir milletin kaderidir*" sözü kendisini İçel Sancağı'nda ortaya koymuştur. Bu sancak içinde zor coğrafi koşulların dayattığı zorluklar bir türlü aşılamamış hem bölgenin hem de bölge insanının kaderini tayin etmiştir. Tarıma elverişli arazilerin bugünkü kadar fazla olmayışı biryandan insanları konar-göçer yaşama özendirerek burayı Yörük cemaatleri için cazip bir alan haline getirmiş biryandan da mevcut tarlaların değer kazanarak birçok soruna kaynaklık etmesine neden olmuştur. Coğrafyanın dayattığı bu engelleri aşmanın iki yolu vardı. Birincisi denize yönelmek ve denizcilikte maharet kazanmaktı. Ancak buradaki toplulukların çoğunun Tekeli, Karatekeli, Menemenci, Bahşıli, Sarıkeçili gibi konar-göçer Yörüklerden oluşması bunlarda ise denizcilikle ilgili motivasyon, bilgi, birikim ve donanımın olmayışı bu seçeneği devre dışı bırakıyordu. İkinci seçenek ise devletin buraya doğrudan el atarak buradaki ekonomik yapıyı dönüştürmesi ve elindeki maddi imkanlarıyla coğrafi yapının dayattığı zorlukları yenmesiydi. Bunun örnekleri imparatorluk içinde yok değildi. Örneğin Yeniçerilerin çuha ihtiyacı için Selanik'teki çuha üreticileri desteklenirken, tophaneye demir sağlayan Samakov'daki demir üreticileri, darphane için gerekli olan gümüşün tedarik edildiği Gümüşhane, ve Maden gibi şehirlerin bu işle meşgul olan insanları, Osmanlı donanmasına yelken bezi sağlayan Eğriboz, Kıbrıs, Rodos ve Gelibolu ile Kala-i Sultaniye halkı ve yine donanmaya kereste temin eden Kocaeli, Göynük, Sapanca, Kastamonu, Bolu gibi yerleşim yerleri ile yine donanmaya tel sağlayan Ordu, Ünye, Fatsa ve Perşembe gibi yörelerin halkı avarız, tekalif v.s. vergilerden muaf tutularak ya da belirlenen narh fiyatı üzerinden ürünleri alınarak desteklenmişti. Ancak İçel'de devletin ilgisini üzerine çekecek ne değerli yeraltı madenleri çıkarılıyordu ne de devlete üretimi yapılan stratejik ürünler bulunuyordu. Donanma için kereste bol miktarda bulunmakta ise de bunların kesilip iskelelere nakli ve oradan İstanbul'a ulaştırılması maliyet açısından ağırdı. Bu sebeplerle Osmanlı döneminde Anamur dahil İçel Sancağı içindeki kazaların gelişimi büyük ölçüde kendi zayıf iç dinamiklerine bırakıldı. 19. yüzyılda eğitim, tarım, sağlık, ulaşım alanlarında bir takım yenilikler yapıldı ise de bu önceki yüzyıllarda oluşan ilişkiler ağını ortadan kaldırmadığı gibi vasıfsız işgücü, ekonomik geri kalmışlık, cahillik, yolsuzluk ve bitmeyen eşkıyalık olayları gibi biriken büyük sorunları çözmeye yetmedi.

Aslında İçil Sancağı devlet açısından ortalama bir sancaktan daha önemli bir sancaktı. Sancak toprağının barut imalatında kullanılan güherçile yapımında işe yaradığı İstanbul'daki merkezi yönetim tarafından işitilince bu toprağın güherçile üretiminde ise yarayıp yaramadığının araştırılması için İçel beyine hüküm yazılmıştı.⁸ Ayrıca İstanbul'un zahire ihtiyacı için zaman zaman bu sancaktan Silifke iskelesi kullanılarak İstanbul'a zahire gönderilmişti.⁹ Bunların ötesinde bu sancağın önemi insan ya da vergi kaynağı olmasından daha öte stratejik mülhazalardan kaynaklanıyordu. Çünkü burası Kıbrıs'ı insan kaynağı ve ekonomik malzemeler anlamında sürekli besleyen bir merkez konumundaydı. 5 Temmuz 1848'de Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetine yazılan bir yazıda Kıbrıs'ta bulunan Girne iskelesinin İçil Sancağı'nda bulunan Silifke, Gilindire (Bugünkü Aydıncık) ve Anamur iskelelerinin karşısında bulunduğu ve Kıbrıs'ta yaşayan insanların zorunlu ihtiyaç maddelerinden olan sade yağ, davar ve diğer maddelerin eskiden beri bu iskeleler üzerinden adaya geldiği ancak bu tarihte adı geçen maddelerin Anadolu dışına çıkarılması yasaklandığı için adadakilerin zaruret ve sefaletle düştükleri belirtilmekteydi.¹⁰

3. EŞKIYALIK OLAYLARININ SEBEPLERİ

Kurulu mevcut düzeni yok sayarak mevcut otoriteye karşı farklı nedenlerle başkaldıran kimseye eşkıya denirken bu kişinin gerçekleştirmiş olduğu haksız ve kanun dışı faaliyetlere eşkıyalık denmektedir. Ferit Develioğlu, eşkıyayı dağ hırsızlığı şeklinde ele alır.¹¹ Ancak İçil Sancağı'nda eşkıyalık yapanlar sadece dağlarda yaşayıp hırsızlık yapanlar değil, aynı zamanda deniz korsanları, sancak yöneticileri, aşiret

⁸ "İçil beyine hüküm ki. Hâlâ liva-i mezburda güherçile toprağı bulunduğu istima' olunub vaki midir ve nicedir. Külli güherçile olmak kabil midir. Aslı ile tetabbu' olunub ma'lumun olduğu üzere mufassal yazub arz olunmasını emr idüb buyurdum ki vusul buldukta gönderesin. Taht-ı livanda güherçile toprağı bulunduğu vak midir? Diğer güherçile hasil olmak kabil midir. nicedir. Tamamı ...ile tetabbu' ve tecessüs idüb cem'-i ahvaline vakıf olub vuku'u oldığı üzere südde-i saadetime arz eyleye. Güherçile ahvali umur-ı mühimmedendi. Saire kıyas olunmayub her vechle ikdam ve ihtimamın vücuda getiresin." (A.DVNS.MHM.00024.00011)

⁹ "İçil beyine hüküm ki. Hâlâ İstanbul'da zahire temininde ziyade muzayaka olub ol caniblerden zahire ihracı lazım olub lakin derya mevsimi mürur itmekle İstanbul'a gelmek kabil olmağın Silifke İskelesi'nde zahire hıfzına kabil bir yer var ise tedarik olunub..." (A.DVNS.MHM.00027.00005)

¹⁰ "Devletlü efendim hazretleri. Kıbrıs cezaresinde kain Girne İskelesi Anadolu sevahilinde vaki Gilindire ve Zilifke ve Anamur iskeleleriyle karşı karşıya olduğundan cezire-i merkume ahalsinin havayic-i zaruriyelerinden olan sade yağ ve davar vesair tüccarı marifetiyle min-el-kadim oralardan celb olunmakta olduğu halde her nasılsa bu sene-i mübarekede o makule erzakın harice ihracı mahalleri hükümeti tarafından men olunduğu ve bunun ol vechle vuku'u cezire-i merkume ahalsinin duçar-ı zaruret ve sefaletlerini mucib o misillü ahz ve ita ile..." (A.MKT.MHM.00415.00045.004.001)

¹¹ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, 25. Baskı, Ankara, 2008, s. 338

mensupları ve şehirlerde yaşayan insanlar da bu tanıma girer.Eşkialık uzun süre bu sancağın kaderi olarak yaşamış ve sancak halkına maddi-manevi büyük zararlar vermiştir.

Eşkialık en fazla adalet kavramına zarar verir,insanların bir birine ve devlete olan güvenini sarsar,en çok da zayıf ve güçsüz olanları mağdur eder.Adaletin sahibi ve memuru devlet iken eşkıyalık devlete ait olan bu yetkiyi ondan gasp ettiği için ilk önce devletin hakimiyet yetkisinden kaynaklanan haklarına zarar verir. Adalet kavramı sadece suçluların layık oldukları cezaya çarptırılmaları ya da hak edenlere hak ettiklerinin verilmesi değil toplumu oluşturan sosyal tabakalar arasındaki dengenin sağlanmasını da içerir.Üretim ilişkilerinin huzurlu ve güvenli bir ortamda gerçekleşmesi adaletle mümkündür.İşte eşkıyalık bu adaletsizliğe yol açan yönüyle toplumun dengesine ve üretim ilişkilerine de zarar vererek girdiği yeri yoksul ve geri bırakır.¹²İçil Sancağı'nda eşkıyalık bu yönüyle sancağın yeterince gelişmeyişinin hem sebebi hem de sonucu olarak karşımıza çıkar.

3.1. Bölgenin Coğrafi Özellikleri

Taşeli Platosu olarak bilinen ve Evliya Çelebi'nin Sengistan olarak nitelendirdiği bu bölgede¹³ dağlık alanlarının fazla oluşu bir yandan tarıma elverişli alanları hacim ve miktar olarak daralmasına sebep olmuş diğer yandan da yazların sıcak ve nemli geçtiği iklimi ise yeryüzü şekilleriyle birleşince yaylacılığı ve konar-göçerliği daha cazip hale getirmiştir. Bu durum ise bir yandan artan nüfusla birlikte Suhte, sekban ve levent isyanlarına kolayca katılan işsiz insan kitlelerini diğer taraftan ise kontrol edilmesi yerleşik topluluklara göre daha güç olan aşiret topluluklarının diğer bölgelerden de buralara göç etmesine neden olmuştur.

Yeryüzü şekillerinin bölge insanının yaşam şekline etkisini ifade eden birçok kayıt vardır.Örneğin 19.yüzyılın ikinci yarısına ait belgelerde Anamur Kazası'ndan bahsedilirken merkez kaza ve ona bağlı yerleşim yerlerinin taşlık olması nedeniyle ahaliden bir grubun tarım yapılamayan yerlerde keçi ve hayvan yetiştirdiğinden,¹⁴yazın Selendi Kazası'ndan Anamur yaylalarına göç eden Bahşiş aşiretinin tarım arazileri olmadığı için işlerinin keçi ve deve yetiştirmek ile kiracılık etmek olduğundan,¹⁵Gülнар'ın Gezende karyesindeki Yörüklerden bahsedilirken arazinin taşlık olması nedeniyle bazı karye insanların keçi,deve ve koyun yetiştirdiklerinden,¹⁶Nefs-i Ermenek ve bağlı yerleşimlerin çoğunun taşlık olması nedeniyle arazisinin verimsiz olduğundan¹⁷ bahsedilmektedir.

Dağlık ve engebeli yeryüzü şekilleri yerleşim yerleri arasında hem ulaşım sorunları oluşturmakta hem de zaman olarak yerleşim yerleri arasındaki mesafeyi büyütmekteydi.Örneğin Silifke ile eyalet merkezi olan Karaman arasındaki mesafe yaklaşık 36 saat olup bunun 22 saatlik mesafesi dağlık ve iniş çıkışlı yollardan oluşuyordu. Ak Yokuş tabir edilen yerden Karaman'a kadar olan mesafe ise tamamen taşlıktı.¹⁸Mut ile Silifke iskelesi arasındaki mesafe ise yaklaşık 8 saat kadar olup Mutlular bu yolu kullanarak ürettikleri susam,zeytin yağı ve keçi gibi ürünleri Silifke'ye ulaştırmak suretiyle buradaki yerli ve yabancı tüccarlara satıyorlardı.¹⁹ Zeyne nahiyesinin Gilindire İskelesi'ne uzaklığı 14 saat iken Silifke İskelesi'ne uzaklığı ise 14 saat civarındaydı. Benzer sorunlar burada da vardı. Ulaşımın at, merkep ya da deve gibi vasıtalarla yapıldığını düşünenecek olursak karayolunun uzun ve kullanışsız oluşu İçil'deki kazaların iktisadi ve ticari gelişimini zayıflatmış,üzerine bir de eşkıya gruplarının ortaya çıkması nedeniyle yol,can ve mal güvenliğinin ortadan kalkması bu kazalarda yaşayan insanları iyice zor durumda bırakmıştır. Bu durumda sancak halkının büyük bir kısmı devlete sadık kalma yolunu seçerek eşkıyalık olaylarını İstanbul'a dilekçe ile bildirirken bir kısmı ise başa çıkamayacağını anladığı eşkıya gruplarıyla uzlaşma yoluna giderek onlara destek vermiş ya da bizzat içinde yer almıştır.

¹² Fahri Unan, "Osmanlı İdare Felsefesinde Adalet", Editörler:Bülent Arı-Selim Aslantaş,**Halil İnalçık Adalet Kitabı**, 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 120

¹³ "Gâyet girdâb şapa yoldur. Sıpasın gâyib eden gelmez ve gelen gülmez ve sıpasın bulmaz, böyle bir bî-emân yollardır.. Bu sengistân ve çengelistânları kırk bir yıldır seyâhat ederim, böyle bir derbend-i calender-i bî-emân yollar görmedim". (Bkz.Ahmet Ali Gazel, **İçel Mutasarrıfı İbrahim Behcet Paşa'nın İçel Sancağı'na (Anamur, Gülнар, Ermenek, Gazipaşa) Dair Bir Raporu (1892)**, s.125

¹⁴ A. MKT. 00030. 00076. 001. 003

¹⁵ "...eyyam-ı şitada Selendi kazası dahilinde hayme-nişin ve mevsim-i sayfde dahi Anamur Kazası civarında kain yaylaklarda ârâm ve temekkün üzere olduklarına ve bunların ziraat mahalleri olmayıb taayyüş ve ticaretleri ağnam ve keçi ve deve yetiştirilmesiyle kiracılık itmeğe mevkufl bulunduğına..."(A.MKT.00030.00076.001.003)

¹⁶ "...bölge-i mezbur bâlâda muharrer Gezende bölgesi misüllü sengistan olmak mülabesesiyle birazı ağnam ve keçi ve deve ve cüz'i bağ yetiştirmesi..."(A. MKT. 0030. 0076. 001. 004)

¹⁷ "...Nefs-i Ermenek ve havi olduğu kurranın ekser mahalleri Sengistan ve arazisinde adem ü vüs'at numâyân olduğına ve ahalişi sınıf-ı müteaddiden ibaret olarak..."(A. MKT. 00030. 00076. 001. 002)

¹⁸ A. MKT. 00030. 00076. 001. 006

¹⁹ A. MKT. 00030. 00076. 001. 008

İçil Sancağı'nda hüküm süren iklim koşullarının da güvenlik risklerinin ortaya çıkışını kolaylaştıran bir tarafı olduğunu iddia etmek mümkündür. Yaz mevsiminin sıcak ve nemli geçtiği Silifke, Anamur ve Selendi gibi kazalarda görev yapan memurların izinli ya da izinsiz yaylalara çıkması otorite boşluğu oluşturmuş bu ise en çok güvenliği tehdit eden unsurların işine yaramıştır. Örneğin Anamur Kazası'nda bulunan Mamure Kalesi'nde görev yapan ve görevi topçubaşılık olan Muharrem isimindeki görevli izinsiz olarak görev yerini terk ederek yaylaya çıkması denizdeki küffar gemilerinin gözlenememesine neden olmuştu. İçil sancak beyine gönderilen hükümde adı geçen kişiye bir daha yaylaya çıkmamasının tembih edilmesi ve eğer bunu bir daha tekrarlırsa dirliğin elinden alınarak bir başkasına verilmesi emredilmişti.²⁰

3.2. Bazı Devlet Görevlilerinin Usulsüzlükleri

Kadı, kaza müdürü, sancak beyi, mütesellim, kaymakam, vali ya da beylerbeyi ya da bunların yakınlarının karışıklıkları eşkıyalık olayları meselenin başka bir boyutunu oluşturmaktaydı. Bu görevlilerin eşkıyalık olaylarına neden olmalarının nedeni kendilerine ya da yakınlarına maddi çıkar temin etmek, rakip ya da muhaliflerini alt etmek, iktidarlarını sağlamlaştırmak, sancak içinde diğer yöneticilerle kurdukları çıkar ilişkileri ağını korumak ve geliştirmek ile üst yöneticilere çıkar sağlayarak görevlerinde daha hızlı yükselmektir. Denetim eksikliğinden ve merkezi otoritenin zayıflamasından kaynaklandığı anlaşılan bir başıboşluk içinde bu kişiler keyfi biçimde halktan kanuna aykırı biçimde vergi ve para toplamışlardır. Veyahut yasaklanmasına rağmen halktan selamiye²¹ baklava akçesi²² ya da²³ kaftan baha adıyla para tahsil etmişlerdir. Onların devlet gücünü de arkalarına alan bu davranışları diğerlerinden daha yıkıcı etkiler doğurmuştur. Devletle olan güven ve sadakat bağının zarar görmesi bir tarafa birçok insan yerini yurdunu terk ederek başka şehirlere göç etmek zorunda kalmışlardır. 17. yüzyılda merkezi otoritenin Yeniçeri isyanları ve taht değişiklikleri ile zayıflaması sonucunda saray kadınları, Yeniçeri Ağaları ve Harem ağalarının yönetimde etkilerinin artması bu türden eşkıyalıkları artırmıştır. İçil sancak beyi ve kadılarına hitaben yazılan bir hükümde sancak dahilinde görev yapan bazı Yeniçerilerin "*yasakçı olduk*" diyerek her haneden 30-40 akçeyi selamlık adı altında tahsil ettiklerinden bahsedilmekte ve halkın şikayetine neden olan bu duruma son verilmesi istenmektedir.²⁴

Bazen de muhafaza amacıyla İçil Sancağı'na dışarıdan gelen askerlerin barınma ya da başka amaçlarla halkın elindeki mal ve eşyalara el koyması yani keyfi hareketleri bu olayların başka bir nedenidir. 7 Mayıs 1572'da Karaman'dan Silifke'ye gelen sipahiler "*çadır uydurmadık*" diyerek ve güç kullanarak ahalinin evlerine yerleşmişler bu durumun şikayetlere neden olması üzerine bunların ahali dışında bir yere çadır kurarak yaşamaları emredilmişti.²⁵ Bir kamu görevlisinin yolsuzluk ve usulsüzlüklerine karşı mücadele etmek için devlet başka bir kamu görevlisini atamışsa da birçok örnekte bunların aynı aile ya da sülaleden (Azaledinoğulları, Gölgeioğulları, Sunullahoğulları, Aslangazioğulları, Sarı Nebi oğulları vs.) gelmeleri nedeniyle birbirlerini koruyan bir tutum içine girdiklerine dair örnekler vardır.

3.3. Sancak Dışından Sancağa Gerçekleşen Korsan Saldırıları

Osmanlı Devleti'nin savaş halinde olduğu devletlerden ya da korsan gruplarından yağma, gasp, fidye için insan kaçırmaya, intikam ve benzeri gibi amaçlarla yönelen saldırıları bölge halkını mağdur ettiği için bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Bu kestirilemeyen saldırılar, bölgedeki düzensizliği artırarak siyasi iklimi istikrarsızlaştırdığı için eşkıyalık hareketlerinin oluşumuna katkı sunmuştur. Bu korsanlar anlaşıldığı kadarıyla daha çok Venedik ya da kendi hesabına çalışan korsanlardır. Örneğin 5 Ağustos 1734'de Korsan Yani isminde bir korsan Çavuşlu karyesine saldırarak 22 kişiyi esir almış, birkaç kişiyi katletmiş halkın

²⁰ "İçil Sancağı beyine hüküm ki. Mamuriye Kalası'na topçubaşı olan Muharem, kala-i mezburede yaz günlerinde çıkıp yaylağa gitmekle deryada küffar gemileri gördükte topçubaşı olmamağa top atlamayub topçubaşılardan taşra çıkmak münasib olmadığı ikdam olmağın buyurdum ki vusul buldukta mezbure muhkem tembih ve te'kid eylesin ki yaz eyyamında ve sair zamanda alayı bırakub ahire gitmek mütenebbih olmayub tekrar kalayı bırakub ahire giderse arz eylesin ki dirliği alınub ahire virüle." (BOA. A. DVNS. MHM. d. 072. 00204)

²¹ "...İmdi memalik-i mahrusemde selamiye bil külliye def' olunmuştur. Hilaf-ı Şer'i Şerif her ne almış ise küsur geru alivermeğın emr idüb buyurdum ki vusul buldukta bu babda..." (BOA. A. DVNS. MHM. d. 81. 44)

²² "...ve baklava akçesi namında her ne almışsanız bil tamam reayaya geru red ve teslim eyleyüb ve bundan sonra baklava akçesi tarikiyle bir akçe ve bir habbe almayub hilaf-ı Şer'i Şerif ve mugayir-i kanun kimesneye taaddi itmemek babında ferman-ı alışınamı sadır olmuştur..." (BOA. A. DVNS. MHM. d. 89. 10)

²³ Selamiye terimi, Levent ve sekban besleyen ayan ya da mahalli idarecilerin gerek bunların gerekse kendi şahsi ihtiyaçları için halktan tahsil ettikleri paradır. Kaftan baha, kaftan parası yerine kullanılan bir terimdir. Sadrazam ve vezir gibi büyük memurlara kaftan ikinci derecedekilere bedeli verilirdi. Tanzimat Fermanı'ndan sonra kaldırılmıştır. (Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, II. Cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, Cilt s.134) Taşradaki mahalli idarecilerin İstanbul'daki idareciler gibi kaftan baha talep ettikleri görülmektedir. Ancak İstanbul'da bunu devlet verirken taşrada halk vermektedir.

²⁴ BOA. A. DVNS. MHM. d. 072.00140

²⁵ "...Silifke cânibinde muhafaza için gelen Karaman sipahileri çadır uydurmadık deyu reayanın cebr ile evlerine konub ehl ü iyallerine taaddi eylemekten hâli olmadıkları südde-i saadetime ilan olunmuş. Min ba'd çadır ile olmak emr idüb buyurdum ki vusul buldukta tehir eylemeyüb zikr olunan sipahileri evlerinden ihraç ittürüb kaladan taşra çadırları ile kondurup..." (BOA. A. DVNS. MHM.00016.00081)

elinde bulunan emval ve erzaklarını da gasp etmişti. Bu durum karşısında Himmet, İbrahim Kethüda, Mustafa ve Hacı Mehmet ile diğer bazı köy ahali toplunarak İstanbul'daki merkezi yönetime hitaben bir arzuhal yazmışlar, yaşadıkları olaylar nedeniyle avarız, imdad-ı seferiye ve imdad-ı hazeriye gibi mükellefiyetlerinin kaldırılmasını istemişlerdi. Bu talepleri çok geçmeden kabul edilmiştir.²⁶

3.4. Konar -Göçer Aşiretlerin Kontrol Altına Alınmayışı

İçel Sancağı'nın Tekeli, Bahşışli, Sarı Keçili, Menemenci, Köseleli, Bulaçlı ve Keşli gibi birçok konar-göçer aşirete ev sahipliği yapması onların yaşam tarzları, sosyal barış, kamu düzeni ve devlete karşı yükümlülükleri dolayısıyla kontrol altında bulundurulmalarını gerektiriyordu. Çünkü büyük hayvan sürüleriyle yaylak ve kışlaklar arasında mevsimlere göre yer değiştiren bu aşiretler hem göç zamanlarında tarımla uğraşan çiftçi ve köylülerin mahsullerine zarar vererek genel asayişe konu olaylara sebep oluyorlar hem de bir birleriyle yaylak ve mera kavgasına tutuşarak kamu düzeni ve güvenliğini tehdit ediyorlardı. Birçoğunu zorunlu iskan nedeniyle bölgeye göç ettirilmesi onları geri dönmeye çalışmasına neden olmakta, bu esnada yeni sorunlar ortaya çıkmakta, aşiret mensuplarının genelde silahlı olması ve sürekli yer değiştirmeleri onların kontrol altına alınmasını güçleştirmektedir. Örneğin Köseleli Aşireti yaz aylarında Mut ve Sinanlı kazalarının yaylaklarına çıkmakta kış geldiği zamansa Zeyne Kazası'nda kışlamaktadır. Ancak, Mut ve Sinanlı kazaları halkı bu aşiretin kendi yaylaklarına çıkmasına izin vermeyince Zeyne Kazası ahali yerleri zaten dar olduğundan kaza sınırları içine iyice sıkıştıkları için bu durumdan rahatsız olmuşlar neticede bu aşiretin Tarsus ve Adana taraflarına göç ettirilmesi devlet katında tartışılmaya başlanmıştı.

Aşiretler yerleşik düzende yaşayan ahaliye göre bireysel silahlanma oranının daha yüksek olduğu topluluklardı. İçil Sancağı'nda bireysel silahlanmanın yüksek oluşu aşiretleri de aşır birçok kazada yaşayan insanları da içine alan bir sorundu. Bozulan güvenlik ortamında insanlar devletin güvenlik alanında etkisinin azalması sonucunda kendi güvenliklerini sağlama telaşına düşmüşlerdi. Bireysel silahlanma hem eşkıyalık olaylarının bir sebebi hem de kaçınılmaz bir sonucuydu. Birbirini besleyen bir döngünün sonucu olarak ellerinde silah olduğu için eşkıyalık yoluna insanlar daha kolay saparken onların eşkıyalıklarından korunmak isteyen insanlar daha çok silahlanıyorlardı. Lakin devlet açısından silahlı grupları kontrol altına almak silahlı olmayan gruplara göre daha zordu. Bu durumun yarattığı sakıncaları fark eden devlet 10 Mayıs 1642'de İçel sancak beyi Mehmed'e hitaben gönderilen hükümde İçel Sancağı reayasının tamamıyla ellerinde tüfek bulunduğunun işitildiği ve bunların toplatılarak defter edilmek suretiyle Cebehane'ye gönderilmesi emredilmektedir. Ayrıca sancak beyinden tüfekçi atadığı için halktan ilave bir ücret talep etmemesi de istenmektedir.²⁷ Ancak daha sonra bu tür eşkıyalık olaylarının devam etmesi bu konuda devletin başarılı olamadığını göstermektedir.²⁹ Haziran 1642'de bir kez daha İçel gönderdiği hükümle sancak beyi olan Mahmud'a İçel Sancağı içerisindeki reayanın ellerindeki tüfek ve diğer silahların toplatılmasını emretmişti.²⁸

3.5. Güçlü Ayan²⁹ Ailelerin Varlığı

Eşkıyalık hareketlerinden hem beslenen hem de bu hareketleri besleyen ayan ailelerinden kastedilen Sarı Nebioğulları, Gölgeioğulları, Azaledinoğulları ve Sunullahzadelerdir. Bunların ortaya çıkmasına sebep olan iklimi ise Osmanlı devletinin merkezi otoritesinin 17. ve 18. yüzyılda zayıflaması meydana getirmiştir. Yeniçeri isyanlarıyla merkezi otoritenin zayıfladığı 17. yüzyılın sonlarından itibaren 18. yüzyıla girerken Osmanlı Devleti II. Viyana kuşatmasında uğradığı mağlubiyet sonrası kurulan Kutsal İttifak'a karşı farklı cephelerde mücadele vermekle meşguldü. Denizlerde Venedik, karada ise Avusturya, Lehistan ve Rusya onun savaş verdiği devletlerdi. 1699 Karlofça Anlaşması'ndan sonra savaşların bitmesi bir yana 18. yüzyıl boyunca neredeyse her 25 yılda bir Rusya ve Avusturya ile savaşlar devam etti. Savaş demek askerlerin cepheye sürülmesi için sevk faaliyetlerinin hızlanması ve ordunun ikmal için parasal harcamaların artması demekti. Parasal harcamaların artması halka olağan şer'i vergilerin dışında avarız, sürsat, nüzul akçesi,

²⁶ BOA. AE. SMHD. I. 00110. 07906. 001. 001

²⁷ "...mutasarrıf olduğun İç Sancağı'nın reyası illerinde külli tüfenkli olduğu istima' olunmağla ellerinden alınması ve Cebehane-i Amire'm'e gönderilmesi lazım olmağla imdi bir fertten bir akçe ve habbe alınmayub bir kimesneye teaddi olunmamak üzere liva-i mezbure reayasının ellerinde bulunan tüfenkleri ihvan vech üzere cümlesi ellerinden alınub ve aldıkça tüfenkleri defter idüb defteriye der devletime gönderüb amma tüfenkçi tayin iderüm deyu reaya çıkmağla hilaf-ı şer'-i şerif mezbure taaddi itmeyüb ve ittürmemek babında ferman-ı âlişanım sadr olmuştur..." (BOA. A. DVNS. MHM. d. 89. 5)

²⁸ BOA. A. DVNS. MHM. d. 89. 10

²⁹ Ayan buldukları şehrin güç ve servet olarak temayüz etmiş kişilerine verilen isimdir. Vergilerin reayaya dağıtılması ve toplanması ile diğer resmi işlemlerin gerçekleştirilmesinde devleti temsil eden kadırlara yardım ederlerdi.

imdad-ı hazariye ve imdad-ı seferiye³⁰ gibi yeni vergilerin tarh edilmesi demekken asker sevki eyalet ve sancaklarda görev yapan vali ve sancak beylerinin sipahi ve piyadeleriyle orduya katılmak için intikal etmesi demektir. Bu durumda onlar da yerlerine mütesellim denen görevliler bıraktılar. Zulüm ve eziyet şikâyetlerine konu olanlar genelde bu kişilerdi. Bu durum ise İçel özelinde mesela Mut ve Sinanlı'da Sunullah Paşazadeler, Silifke'de Gölgeioğulları, Gülnar'da Azalettinoğulları, yine Silifke'de Sarı Nebioğulları ve Selenti'de (Gazipaşa) Aslangazi oğulları gibi ayan olarak isimlendirilen ailelerin ortaya çıkmasına yol açtı. Bu aileler halkla iç içe oldukları için vergi toplama, kanunları uygulama ve asker toplama gibi konularda İstanbul'dan gönderilen yöneticilere kıyasla daha başarılıydılar. Bu yüzden devlet bu ailelerin üyelerini yaşadıkları bölgeye kaza müdürü, sancak bey, mütesellim ya da vali olarak atamaya başladı. Bunlar da kendi üyelerini yönetici seçtirmek için İstanbul'dan gönderilen yöneticileri yaşadıkları kazalara sokmamaya ya da onlara sorun çıkarmaya yöneldiler. Bu yolla başarılı olunca yaşadıkları kazalarda siyasi ve iktisadi güçlerini artırarak devlete alternatif otorite adacakları haline geldiler. İstanbul'da yaşanan iktidar krizlerinin de etkisiyle merkezi otorite dönem dönem güç kaybettiğinde başına buyruk davranma ortamı bulan bu ayan aileler güç ve otoritelerini kanun dışı yollara başvurarak 18. yüzyıl boyunca arttırdılar. Bu ailelerin liderlerinden birçoğu idam edilip malları müsadere edilse bile bu kişiler kanunda yeri olmayan talepler, haksızlıklar ve eşkıyalıklarla halkı canından bezdirdi.

Mesela 1692'de Süleyman Paşa'nın mutasarrıflığı zamanında İçel mütesellimi olan ve Sunullahzadeler ayan ailesinin kurucusu olan Sunullah Bey, batıda devam eden savaş ortamının doğurduğu fırsattan da yararlanarak, sahip olduğu silâhlı kapı halkı vâsıtasıyla bölgede neredeyse her istediğini yapmaktan çekinmeyecek bir güce erişmişti. Nitekim adamlarıyla birlikte sancakta bulunan Bozkır cemaati halkının evlerini basarak mal ve eşyalarını yağmaladıklarına dair şikâyetler İstanbul'a ulaşınca, Kapıcıbaşılardan Mustafa bölgeye gönderilmişti.³¹ Silifke'nin ayanlarından Gölgeioğlu Mahmud da 1704 yılında Ermenek tarafında ortaya çıkıp, hükümeti rahatsız edici bazı eşkıyalık olaylarına liderlik eden Yusuf oğlu Yusuf'a yardım etmiş kaynakların ifadesiyle eşkıyalar Gölgeioğlu'na istinâden böyle kanunsuz işlere kalkışmışlardı.³² Sarı Nebioğullarından Çolak Halil, kardeşi Göde Hasan ve amcası Hacı Süleyman'ın 1754 yılı başlarında Silifke'ye baskın yaptıklarına dair haberler gelmişti. İddialara göre bu kişiler silâhlı adamlarıyla Silifke kasabasını basıp, kadın ve erkek 9 kişiyi öldürmüşler, dükkânlarda bulunan zahireyi yağmalamışlar, bulabildikleri hayvanları sürüp götürmüşler bu şekilde gasp ettikleri yaklaşık 30.000 kuruşluk malı aralarında paylaşmışlardı.³³

4. EŞKIYALIK OLAYLARINA KARIŞAN KİŞİ VE GRUPLAR

18. ve 19. yüzyılda İçel Sancağı'nda gerçekleşen eşkıyalık olaylarına karışan Celali gruplarından kaza müdürlerine, aşiret mensuplarından topyekun bir kaza halkına varıncaya kadar geniş bir insan yelpazesi karşımıza çıkar. Bu insanlardan bazıları medrese öğrencisi, bazıları asker kaçağı, bazıları işsiz, bazıları memur, bazıları köylü ve bazıları çobandır. İçlerinde yaşlısı da vardır genci de. Zengini de vardır fakiri de. Daha çok Celali isyanlarının karakteristiğini taşıyan eşkıyalık hareketlerinin hedefinde kişilerin kendi ailevi ya da kişisel hükümranlığını kurmak olsa da bölgede bağımsız bir yönetim kurma yoktur. Herhangi bir programı ya da ideolojisi olmayıp, yerel düzeyde kalan, koordinasyondan yoksun, kişilere bağlı ve daha çok şahsi, ailevi ve iktisadi nedenlere dayanan eşkıyalık olaylarıdır.

4.1. Celali Grupların Karıştığı Eşkıyalık Olayları

22 Kasım 1579 da Alanya sancak beyine yazılan hükümde Alanya Sancağı'na yakın olan Selenti (Gazipaşa) ve Anamur kazalarında bazı Suhte eşkıyasının toplandığı bildirilmekte bunların başında İçel Kazası'ndan Eyneoğlu Mehmet, Anamur Kazası'nda Hasan Kerim ve Vehbioğlu Memiş gibi şahısların bulunduğu anlatılmakta, Kıbrıs Yeniçerilerinden ve bir miktar Yeniçerinin İçile gönderilmesi halinde bu Suhte gruplarının ele geçirileceği belirtilerek Alanya kadısından Kazası'ndaki sipahilerle bunların hakkından gelmesi istenmektedir.³⁴ Aynı dönemlerde İçel Sancağı beyine ve Gülnar kadısına yazılan bir hükümde ise Gülnar Kazası içinde bir kaç defa "ehl-i fesat ve Suhte eşkıyanın"³⁵ baskın vererek birçok kimseyi

³⁰ İmdad-ı hazariye, savaş olmadığı zaman bütçe açıklarını kapatmak için halktan tahsil edilen vergiydi. İmdad-ı seferiye ise savaş masrafına karşılık olmak üzere halktan alınan vergidir. Bu iki vergi örfi vergiler içerisinde mutalaa edilmektedir. (Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e, Cilt II., s. 63)

³¹ Ensar Köse, a. g. e., s. 174

³² Ensar Köse, a. g. e., s. 326

³³ Ensar Köse, a. g. e., s. 404-405

³⁴ BOA. A. DVNS. MHM. 39. 3

³⁵ İlim için yanmış, yanmakta olan anlamına gelen Suhte terimi, medrese öğrencilerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu öğrenciler 16. yüzyılda 100-150 kişilik gruplar halinde dolaşarak halktan cer, kurban ve nezir adıyla yardım toplarlardı. Lakin gerek nüfus artışı ve gerekse toprak sisteminin bozulması sonucunda kırsal kesimlerden şehre göç edenler medreseleri mesken tutmaya başladılar. Dahası cepheden kaçıp gelen asker kaçıkları için de buralar ideal sığınma yerleriydi. Hem bu durum hem de medreselerden mezun olanların istihdam edilememesi sonucu oluşan

katlederek mal ve erzaklarını gasp ederek ahalinin yaşadıkları yeri terk etmesine neden olduklarından bahsedilmekte ve önlem alınması emredilmektedir. İlginç olan ise yerlerini terk etmek zorunda kalan ahaliye eski yerlerine geri dönemleri istendiğinde onların eşkıyaya karşı kendilerini savunmaları için kale ve hisarlarının olmadığını bildirmeleri üzerine kefare zamanından kalan kaleleri tamir ederek içinde kalmalarına izin verilmesidir.³⁶ Ancak bu kaleleri devlet masraflarını artırmamak için kendi imkanları ile tamir edeceklerdir.

Suhte ve Levend eşkıyalarına liderlik eden Muslu Çavuş, Arap Mustafa, Veli Bayram, Kara Said, Kara İdris, Kara İbrahim³⁷ ve Abdülkadir gibi kişiler vardı. Bu kişilerin nereli ya da hangi aileye mensup oldukları gibi kişisel durumları hakkında bilgi olmasa da eşkıyalar tarafından zekası, gücü, becerisi ya da servetleri dolayısıyla önder kabul edildiği v emirlerinin yerine getirildiği anlaşılmaktadır. Örneğin Suhte ve Levend³⁸ eşkıyasının liderlerinden Ermenekli Seydi, Ali Çavuş, Derviş Çavuş, Çandar Osman, Şerefoğlu Nebi ve Bozkırlı oğlu Muslu Çavuş'un farklı tarihlerde yaptıkları eşkıyalıklar sonucunda sancakta 200'den fazla adam öldürüp, 50.000den fazla koyun ve keçi, 1000 deve ve 2000 sığırı gasp edip ahali elinde bulunan arpa buğday yağ ve bal ile vesair zahireyi alarak 300'den fazla adamı hapsetmesi ve bunlara işkence ederek her birinden 100-150-200'er kuruşlarını almaları üzerine dergah-ı mualla³⁹ yeniçerilerinden Mehmet ile dergah-ı mualla kapıcılarından bir kapıcı bu işi çözmeleri için görevlendirilmişlerdi.⁴⁰

Yakalanması için Karaman beylerbeyi ve Alaiye beyine ferman gönderilen⁴¹ ancak 1610 yıllarında hâlâ yakalanamadığı anlaşılan Muslu Çavuş önemli Celali eşkıya liderlerinden birisiydi. Ancak bu tarihten sonra adının belgelerde geçmemesi ve yardımcısı Arap Mustafa'nın adının geçmesi onun bu tarihlerde ortadan kaldırıldığı ihtimalini akla getiriyor. Öyle anlaşılıyor ki Muslu Çavuş bu tarihlerde Kuyucu Murat Paşa tarafından öldürülmüştür. Kendisi İçel Sancağı'nda yaptığı eşkıyalıklarla ün yapmıştı. Ortadan kaldırılmasından sonra bölükbaşlarından Arap Mustafa ve adamlarından arta kalan eşkıyalar dağlara çekildiler. İçel Sancağı eyalet içindeki mahalli yöneticilerden onların dağlardan indirilerek ordu-i hümayuna getirilmesi emredildi.⁴² Ancak başarılı olunamadı. Bir süre sonra Muslu Çavuş'un bölükbaşısı olan Arap Mustafa Silifke kalesini kuşatarak burayı ele geçirdi. Kale kuşatılarak Muslu Çavuş'un mal varlığı kendisinden istendiğinde bir miktar eski elbise vermesinin dışında ona ait değerli eşya ve nakit parasından bir para vermedi. Karaman beylerbeyi Dul Gaffar Paşa'dan Muslu Çavuş'a ait malvarlığını Arap Mustafa'dan tahsil etmesi emredildi⁴³ ise de daha sonra İçel Beyi ve kadısı padişahın ricacı olarak onun affedilmesini istemeleri üzerine affedilerek kendisine ve adamlarına kötü davranılmaması emredildi.⁴⁴ Çünkü adamlarından çok zulüm görmüş olan ve bunun hatıralarını hâlâ hafızalarında taşıyan ahali onları geçmişte eşkıya ile gezip fakirlere zulmetmekle suçluyorlardı.

Devlet, gerek Arap Mustafa ve adamlarının gerekse de diğer Suhte ve Levend eşkıyasının pişman olduğuna samimi biçimde inandığında onları affetmek cihetine gidiyordu.⁴⁵ Ancak Muslu Çavuş'un yakalanamayan

işsizlik koşullarında bu Suhteler yol kesme, zengin çocuklarını fidye için kaçırma ve ahalinin mal ve erzaklarını gasp etmeye başladılar. Kanuni döneminde başlayan Suhte isyanları II.Selim zamanında arttı. Duraklama döneminde ise devam etti.

³⁶ "...bundan akdem birkaç defa ehl-i fesad Suhte vesayir eşkıya basub nice kimesneleri katl ü emval ve erzaklarını garet etmekle olanca ahalişi perakende olmağla mal-ı miriyyeye birkaç yük özr ve noksan tertib olunmağın etraf ve civarında olan ahali ve reayasını yerlerine gelmek teklif olundukta eşkıya ve ehl-i fesad üzerilerimize geldiklerinde tahsil için kal'amız ve hisarımız yoktur. Eğer kasaba-i merkumenin civarında kefare zamanından kalub harabe olan hisar kendü malımız ile ihya-ü abad eylemeğe emr-i şerif inayet olunur ise cümlemiz yerlerine gelüb kasabamız mamur olub mâl- miriye dahi kemal takdim olunur didikleri arz olunduğu ecilden varoldukta göresiz. Fi-l-vaki arz olunduğu gibi olub mâl-i miriyyeye özr olmayub nefy var ise kendü mallarıyla tamir ittüresiz." (BOA. A. DVNS. MHM. d. 75. 101)

³⁷ "İçil beyine hüküm ki. Mektup gönderüb bazı eşkıya ve ehl-i fesad Silifke Kalası'na girip daima reaya ve berayaya zulm ve taaddi ve fesad ve şenaattan hali olmamağla içinde olanlar ile muharebe eylediğün Kara Said'in bölükbaşlarından Kara İdris ve Kara İbrahim ve nicesinin başları kesilüb, hüsn-i tedbir ve tedarikle kala-i mezbure kabz..." (BOA. A. DVNS. MHM. d.079.00174)

³⁸ Levent terimi deniz askeri anlamında yaygın biçimde kullanılmakla birlikte sahile komşu olan sancak ve eyaletlerin beylerbeyi ve sancak beylerinin istihdam ettikleri kişilere de Levent denmiştir. (Bkz: Mehmet Zeki Pakalın, a .g. e., II.Cilt, ,s.359) Bunlar savaş zamanında yanlarında buldukları vali ya da sancak beyi ile savaşa giderler barış zamanı ise beylerinin emirlerini yerine getirirlerdi. Lakin savaş zamanı sayıları artınca barış zamanı geldiği zaman masrafları vali ya da sancak beyi katında iyice ağırlaşır. Bu yüzden ücretlerini alamadıkları ya da düşük aldıkları veyahut işlerine son verildiği zaman bunlar başka beylerin yanına kapılanırlardı. Bu mümkün olmadığı zaman ise ya asıl mesleklerini ifa etmeye ya da eşkıyalık yaparak hayatlarını idame ettirmeye yönelirlerdi.

³⁹ Dergah, Farsça kapı anlamına gelmekte olup mualla ekiyle birlikte kullanıldığında padişahın yaşamış olduğu sarayı ifade eder. Bu metinde bahsedilen dergah-ı mualla Topkapı sarayıdır.

⁴⁰ BOA. A. DVNS. MHM. d. 75. 96

⁴¹ BOA. A. DVNS. MHM. 00078.00134

⁴² "...Buyurdum ki vusul buldukta bu babda sadır olan emrim üzere amel idüb dâhi mezkur Arap Mustafa ve firkatecileri inşallahü teala serdar-ı âli miktarım ol canibe varduğün ordu-yi hümayunuma getüresin. Ve bi-l- cümle liva-i mezbure eşkıya ve ehl-i fesad kaldığına ve reaya ve berayaya zulm ve taaddi olunduğuna kat'a rıza-yi şerifim yoktur. Anunki gibi fesad ve şenaat üzere olanların zulm ve taaddileri def' u ref' ve dahi reaya ve berayanın himayet ve siyanetine bezl-i makdur ve sa'y-ı mahsul eyleyesin. Amma bu bahane ile eşkıyadan olmayan kendü hallerinde olan dahl ve tecavüz ve ahz ve celbi ile ehl-i fesadı himayeden hazer eyleyesin." (BOA. A. DVNS. MHM. d. 79. 170)

⁴³ BOA. A. DVNS. MHM. d. 79. 107

⁴⁴ BOA. A. DVNS. MHM. d. 79. 166

⁴⁵ "...ordu-i hümayunuma mektup gönderüb liva-i mezburede sakin bazı Levendat ve Suhte taifesi için mukaddema eşkıya ile gezüp fukaraya zulm ve taaddi eylemişlerdir deyu rencide olunub ba'dema ol makuleler şimdi kâr u kisblerinde olub kimesneye taaddi olmamağın günahları afv olunup

adamlarından bazıları sancak dahilinde yer alan bazı kazalarda eşkıyalık yapmaya devam ettiler. 2 Kasım 1615'te İçel Sancağı'na bağlı Sinanlı Kazası'nın Yalnızcabağ Karyesi sakinlerinin Muslu Çavuş'un bölükbaşlarından Muslihiddin ve biraderi Abdul Kasım'ın kendi köylerini basıp mal ve erzaklarını gasp ettiğini ve iki adamlarını öldürmelerinden dolayı bunlardan şikayetçi olmuş olmaları Muslu Çavuş'un eşkıya grubundan herkesin eşkıyalıktan vazgeçmediğini gösteriyor.⁴⁶Silifke kazası ahalisi Muslu çavuştan başka Acem Abdi gibi diğer Suhte eşkıyalarından da zulüm görmüştür.Kıbrıs beylerbeyi ve Silifke kadısına gönderilen bir hükümden anlaşıldığı kadarıyla Şihri olarak isimlendirilen bir köyde Suhte eşkıyasından Acem Abdi ve Ahmet isimli kişiler kötülükleri ile şöhret bulmuşlar,köyde yaşayan Abdülvahid,Nasuh,Abdülgani ve Mahmut isimli kişilerin evlerini 20-30 neferle basıp 40-50 nakit akçeleri ile eşya ve erzaklarını gasp etmişlerdi.⁴⁷Karataş Kazası'nda da Suhte eşkıyası etkindi. 1613/1614'lerde bu kazada köy köy gezerek "**fesat ve şekavet**" üzere olan Suhte gruplarının tüfek ve silahlarının alınması sonra da İstanbul'a gönderilmesi emredilmişti.⁴⁸

Eşkıyalıkla mücadele için devlet tarafından sıkça başvurulmuş bir uygulama olarak pişman olduğu için eşkıyalıktan vazgeçenlerden tüfek ve bayrakları ellerinden alınarak İstanbul'a gönderilir,bir daha eşkıyalık yapmayacaklarına dair kendilerinden kefil getirmeleri istenirdi. Buna rağmen eşkıyalık yaparlarsa kendileri idam edilirken kefillerine işledikleri suç ve sebep oldukları zarar ziyan için başvurulurdu.⁴⁹

Devletin eşkıyalık olaylarının sonuçlarına bakışında birinci öncelik bu hareketlerin sonucunda insanların ekip biçtikleri tarlaları boş bırakarak göç etmeleri üzerine devlet gelirlerinde bir azalmanın yaşanmaması idi.Bunun için bu olguya sebep olan eşkıyalar yakalanmalı daha sonra bu olgunun sonucu olan insanların eski yerlerine iskanları sağlanmalıydı. Devletin adaleti merkeze alan ideolojisi adalete zarar veren her türlü eşkıyalığa onun karşı çıkmasını icap ettiriyordu. Bazı belgelerde yer alan "**...reaya ve berayaya zulm ve teaddi olundığına kat'a rıza-i şerifim yoktur**" ifadesi bu gerçeği yansıtıyordu.Yerel yöneticilere bu konuda halkın yanında yer alarak onlara yardım etmeleri ancak eşkıya ile mücadele adı altında masum kimselere zarar verilmemesi emrediliyordu.⁵⁰ Eşkıyalık olayları bu dönemde tüm Anadolu'da farklı düzeylerde yaşanmaktaydı. İçil örneğinde de sancak içinde belli bir kazaya mahsus olmayıp İçel Sancağı'nın her tarafında yaşanmakta idi. Sancağın dağlık coğrafi yapısı 17.yüzyılın başlarında devlete başkaldıran ancak mağlup olunca kendilerine sığınacak yer arayan Celalileri ve 600-700 kişilik gruplar halinde gezen Suhte gruplarını kendisine çekiyordu.⁵¹

Büyük eşkıya gruplarına liderlik eden tanınmış Celali liderleri dışında daha alt seviyede eşkıyalık yapan insanlar da vardı.1610'larda Larende kadısı İstanbul'a mektup göndererek İçel Sancağına tabi Alacahisar Karyesinde Ahmet ve Celil'in uzun zamandan beri Tekeli ve Gezendeli isimli yaylalarda cinayet işleyip reayanın erzak ve mallarını gasp ettiklerini bildirmişti. İddiasına göre Larende sakinlerinden Karsak Hasan ve Hacı Mehmet ile Ok Veli bu eşkıyalara yardım etmekte idiler. Bunun üzerine Karaman beylerbeyine adı geçen kişileri yakalatarak kadı huzuruna çıkarması ve yargılanmalarını sağlanması emredilmişti.⁵² Bu dönemde burada görev yapan beylerbeyi ya da sancak beyi ve alaybeyi gibi görevlilerden birbiriyle çelişen iki işi birden yapmaları isteniyordu.Birincisi emrindeki sipahi ve piyadelerle savaşa katılmak için cepheye intikal etmesi ikincisi ise aynı zamanda sancak içindeki eşkıya gruplarını ortadan kaldırması. Sancak dahilindeki askeri unsurlar ve otoriter askeri yöneticiler cepheye hareket edince eşkıya gruplarıyla mücadele etmek onların yerlerine bıraktığı naip ya da mütesellim gibi vekillerine kalıyordu. Ancak onlar da çoğu zaman ellerindeki kısıtlı güvenlik olanaklarıyla bunu başaramıyorlar, eşkıyalar yine faaliyetlerine devam ediyordu. Nitekim Şubat/Mart 1690'da Selenti (Gazipaşa) Kazası'nda Aslanoğlu Veli ve kardeşi Sinan ve Ekşi Abdülkerim isimli kişilerin başlarına 70-80 kadar tüfekli adam toplayarak reayanın kimini katlettikleri kiminin de mal ve erzaklarını gasp ettikleri bildirilmişti. Bunu bildirenler Nevahi-i Ermenek,Sinanlı,Mud,Gülner ve Sarıkavak kazalarının ahalisiydi. İddialarına göre bu eşkıyalar Anamur Kazasına bağlı Demirci Köyüne geldiklerinde bu kazadan Ali Çavuş, Hacı Osman,Tarsus bölükbaşısı ve Kadioğlu Nurullah isimli eşkıyalar 300 kadar tüfekli eşkıya ile bunlarla birleşerek burada yol kesip

rencide olunmamak ricasına arz eylediğün ecilden buyurdum ki vusul buldukta göresiz.Fi-l-vaki ol makule kimesneler şekavetinden fariğ ve günahlarına teyyüd olup reaya fukaralarına teaddi eylemeyüb kendü hallerinde ve kâr u kisblerinde vusul buldukta olalar. Ol asl kimesnede sizin mukaddema fukaraya taaddiniz olmuştur deyu hilaf-ı şer'-i şerif kimesneye rencide ve remide ettirmeyüb eyleyanı yazub bildiresun. 15 Rebiülahir 1019 (7 Temmuz 1610)" (BOA. A. DVNS. MHM. d. 79. 144)

⁴⁶ BOA. A. DVNS. MHM. d. 81. 54

⁴⁷ BOA. A. DVNS. MHM. 00071.00186

⁴⁸ BOA. A. DVNS. MHM. d.081.00111

⁴⁹ BOA. A. DVNS. MHM. d. 81. 111

⁵⁰ BOA. A. DVNS. MHM. d. 79. 170

⁵¹ Şenol Çevik," İçel," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 21, s. 452

⁵² BOA. A. DVNS. MHM.d. 78. 400

eşkıyalık faaliyetlerini sürdürmüşlerdi.İçel Sancağı beyi olan Abdurrahmanzade Ahmet Bey'den sancak içinde bulunan askeri zümreleri ve iş erlerini yanında toplayarak ve sancak halkı ile ortak hareket ederek bu eşkıya grubunu ortadan kaldırması istenmişti. Bunun dışında ondan yakalanan eşkıyalardan haksız yere gasp ettikleri malları alarak sahiplerine iade etmesi sonra bunları bir kaleye koyarak hapsedmesi bekleniyordu.⁵³

Bireysel eşkıyalık olaylarının dışında bir kaza halkının topyekun isyan ederek eşkıya durumuna düştükleri de görülmektedir.Örneğin Karataş Kazası'nda halk isyan edip kazanın yöneticisi Mehmet Bey'in Piyale isimli subaşısını katletmişlerdi.Belgede geçen "*...Karataş nam kadılık halkı yine evvelki gibi isyan idüp....bil külliye ayağı üzere kalkup ahidlerini bozup fitne ve fesada ve cenk ve cidale mübaşeret eylemişlerdir...*"⁵⁴ibaresi bu hususu doğrulamaktadır. İçel Sancağına "*ber vech-i arpalık*" mutasarrıf olan İbrahim, İstanbul'a gönderdiği mektubunda Karataş Kazası reayasının genel olarak tüfek ve harb denen silahla gezerek Suhte eşkıyasına dahil olduğunu,içlerinden birinin kadı huzuruna çıkarılması icap ettiğinde bu kişinin kadı tarafından gönderilen adama harb silahıyla saldırdığını ve İstanbul'dan gönderilen kadıyı katlederek Suhte takımından bir kadıyı kendilerine kadı olarak atamak niyetinde olduklarını bildirmişti. Bunun üzerine Adana beylerbeyi,Alanya,Tarsus ve Sis (Kozan) sancaklarındaki kadılara hüküm gönderilerek kanuna itaat etmeyen bu gibi kişilerin hangisinin Kazası'nda görülürse görülsün ele geçirilip kanunen yapılması gerekenin yapılması emredilmişti.⁵⁵Karataş ahalisinin isyanı ve eşkıyalığı sadece devletin temsilcisi kadıya yönelik de değildi. Kaza dışından müslim ya da gayri müslim insanlar da bundan etkileniyordu. Örneğin Murad isminde bir zımmi ile kardeşi Iraz, ticaret amacıyla 1646/1647 de Karataş Kazası'ndan geçerlerken burada öldürülerek 1000 kuruştan fazla malları yağma ve talan edilmişti.⁵⁶ Sarıkavak Kazası'ndan Osman Ağaoğlu olarak bilinen bir tüccar da birkaç yakını ile ticaret için buradan geçerken Karataş eşkıyası tarafından yolları kesilerek iki yakını öldürülmüş malları ise gasp edilmişti.⁵⁷Aralık/Ocak 1691/1692 yılında bile buradaki eşkıyalık olaylarının önü alınamamıştı.⁵⁸

4.2. Ayan Ailelere Mensup Kişilerin Rol Oynadığı Eşkıyalık Olayları

Ayan ailelerin filizlenip büyüyerek dal budak saldırdığı kazalar bu ailelere mensup kişilerin en çok eşkıyalık yaptığı yerlerdir. Örneğin Gölgeioğulları mensupları Silifke'de, Sunullah ailesi mensupları Mut ve çevresinde, Azalettinoğulları ise Gülnar Kazası'nda bu türden olaylara daha çok karışmışlardır. Bu aile mensuplarının kendi kazaları dışında farklı kazalarda eşkıyalık yaptıklarına dair kayıtlar da vardır.Örneğin Ocak-Şubat 1693'te Silifke sancağı mutasarrıfı olan ama köken olarak buralı olmayan Sunullah, etrafına topladığı eşkıyalarla Bozkır cemaati mensuplarının evlerini basıp mal ve erzaklarını gasp etmekle suçlanarak şikayet edilmişti.⁵⁹

1713-1714 yılında Sunullah hanedanından ve Mut Kazası'nda ikamet eden Said Sunullah, ismi Seyyid Hasan olan birisi tarafından, Gülnar kazasına bağlı Gezende isimli köydeki evini basmak, ailesinden bilezik, küpe ve bele takılan kuşaklar, mal ve erzak ile 1500 kuruşu gasp etmekle suçlanarak şikayet edilmişti.⁶⁰Gülnar kökenli Azalettinoğulları hanedanından Hasan ile onun Abdülaziz,Yörük Veli ve Mustafa isimli arkadaşları başıbozuk işsiz takımından 200 kadar tüfekli insanı başına toplayarak köy köy gezmek suretiyle fakirlerin mal ve erzaklarına zorla el koymuş, İçil Sancağı mütesellimi olan Seyyid Sunullah'a Ayaş mevkiinde saldırarak onun 8 adamını öldürüp 15 adamını yaralamışlardı.⁶¹Konya

⁵³ BOA. A. DVNS. MHM. d. 99. 42

⁵⁴ "...iken Karataş nam kadılık halkı yine evvelki gibi isyan idüb mezbur Mehmet Bey'in Piyale nam subaşısını katledüb bil külliye ayağı üzere kalkub ahidlerini bozup azim fitne ve fesada ve cenk ve cidale mübaşeret eylemişlerdir.Şöyle ki mezburların haklarından gelinmeye İç il Sancağı kenduden varub harabe olması mukarrerdir deyu ilan eyledikleri ecilden buyurdum ki vusul buldukta bu babda onat vechle mukayyed olmaktan fitne ve fesada bais olanları ba-yi vech-i kân ele götürüb..."(BOA. A. DVNS. MHM. d. 80. 81)

⁵⁵ BOA. A. DVNS. MHM. d. 88. 31

⁵⁶ BOA. A. DVNS. MHM. d. 90. 48

⁵⁷ "...Sen ki veziri müşarunileyhsin. Südde-i saadetime mektup gönderüp İçel Sancağı'na tabi Karataş Kazası ahalisi kadimden isyan ve tuğyan üzere olup.." (BOA. A. DVNS. MHM. d. 91.12)

⁵⁸ "...Liva-i mezburede Kaza-i Nevahi'de vaki Karataş nam karyede sakin Hacı Ahmet ve oğlu İbrahim ve Ömer ve Mahmud ve Yusuf nam şakiler hevalarına tabi ehl-i fesaddan 70-80 nefer tüfenkendaz ile bazı karyelerin mahsulatını gasp ve reaya fukarasının ve ahali-i memleketten nice kimesnelerin emval ve erzaklarını nehb ve garet idüb fesat ve şekavetlerinin nihayeti olmadığın ve bir kaç defa şakilerin der devlet medarından emr-i şerifim alub mahallinde icra-i hak olunmak ferman olındığın adem-i itaatleri sebebi ile meclis-i şer'-i şerife ihzarları mümkün olmadığından tekrar şakileri arzuhal idüb izhar-ı tazallum eylemeleriyle senki mütesellim ve kadılar ve ahali-i vilayetin ayan ve askerisiniz. Dergah-ı muallam kapucubaşlarından olup tayin olunan iftihar- ül-emacid ve'l-ekarim dame mecdühü mübaşeretiyile kemal-i mukayyed ve ittifak ile mezkur şakiler ele götürüb şer'le ashab-ı hukukun hakları alıvirildikten sonra mezburları kalabend idüb üzerlerine tayin olunan mevaddın suret-i sicilleriyle keyfiyet-i halleri Asitane-i Saadet'ime arz ve i'lam ve ferman sadır olunmak babında yazılmıştır. Evail Rebiülahir 1103 (Aralık/Ocak 1691/1692)" (BOA. A. DVNS. MHM. d. 100.56)

⁵⁹ BOA. A. DVNS. MHM.00104.00068

⁶⁰ BOA. A. DVNS. MHM.00121.00084

⁶¹ BOA. A. DVNS. MHM.00104.00078

kadısından bu eşkıya topluluğunu ele geçirerek hapsedmesi istenmişti. Silifke Kazası'ndan Gölgelioğlu Mahmut⁶² ve Gülnar Kazası'ndan Azaledinoğlu Hasan⁶³ da halk arasında şaki yani eşkıya olarak biliniyordu. Gölgelioğlu Mahmut, bazı kaza ahalisinin mal ve erzaklarını gasp etmekle (*nehb ve garet etmek*), bazılarının kızlarını adamlarına zorla nikahlamakla ve Yeniçeri taifesi ve diğer başıbozuk gruplardan 200 den fazla adamı başına toplamakla suçlanıyordu.⁶⁴İçil Sancağı içerisinde yaşayan ve Alaaddinoğulları olarak bilinen Nebi ve Himmet de ahaliden dilediklerini hapsedmek, kimini kanuna aykırı biçimde Kıbrıs'a sürgün etmekle, cerime akçesi tahsil etmek için insanların evlerini, bağlarını ve bahçelerini zorla sattırmakla itham edilmekteydiler.⁶⁵İçil sancak beyinden bu tür zulüm ve haksızlıkların önüne geçmesi istenmişti. Ancak işin doğrusu sancak beyinin bu ayan ailelerle başa çıkacak ne siyasi, ne askeri ne de iktisadi gücü vardı.Zaten kazalarda görev yapan yöneticilerin birçoğu bu ailelere mensup kimselerdi.

4.3.Konar-göçer Aşiret Topluluklarının Karıştığı Eşkialık Olayları

Kara Hacılı, Patralı, Tekeli, Zekeriyalı, Şamlı, Kürekçili, Eski Yörük ve Bahşiş Yörük aşiretlerinin gerek iskan edildikleri yerlerde ikamet etmemeleri, gerek yaylak ve kışlakları arasında gidip gelirken yerleşik insanlara verdikleri zararlar yüzünden çıkan anlaşmazlıklarla ve gerekse de bu aşiretlere mensup olanların bireysel olarak gerçekleştirdikleri eşkıyalık olayları nedeniyle bu toplulukların zaman zaman eşkıyalık faaliyetleri içerisinde yer alabildikleri görülmektedir. Bu aşiretlerin sadece İçil Sancağı dahilinde değil bu sancak dışında örneğin Alanya, Düşenbe, İbralı, Beyşehir, Bozkır ve Kazım Karabekir gibi yerleşim birimlerinde kanuna aykırı hareketleri nedeniyle şikayetlere konu oldukları sıkça karşılaşılan bir durumdur.Yörük aşiretlerinin iskan edildikleri yerlerde durmamalarının nedeni İçil Sancağına yerleştirildikten sonra evler inşa etmek toprağı işlemek, tarım yapmak gibi alışkanlıkları edinmemeleri ve yaşam tarzıyla ilgili eski alışkanlıklarını sürdürmekte ısrar etmeleriydi.⁶⁶

Toprağın aksine hayvan sürülerinin yiyecek için sürekli hareket halinde olmaları bu aşiretlerin de hayvan sürülerinin peşinde hareket halinde olmalarını gerektiriyordu.Ancak bu durum onlar açısından sonu başka bir bölgeye devletçe zorunlu göç ettirilme ile sonuçlanan durumlara yol açıyordu. Teke,İçil ve Alaiye sancaklarını arpalık usulü tasarruf etmekte olan Abdülgafur Paşa'ya gönderilen bir belgeden anlaşıldığı kadarıyla İçil Sancağı'na iskan edilen Kara Hacılı ve Eski Yörük aşiretleri bahar mevsiminde yüksek dağlara çıkmakta daha sonra ise buralardan inip İçil, Alaiye ve Teke sancaklarına ve havalilerine dağılarak ahalinin ırz ve mallarına saldırarak erzak ve eşyalarını gasp etmekte, yol kesmekte ve cinayetler işlemekteydiler. Bunların eşkıyalık faaliyetlerine devam etmekteki kararlılıkları dikkate alınarak aileleri ile birlikte uygun iskelelerden Kıbrıs'a göç ettirilmelerine karar verilmişti.⁶⁷Nisan/Mayıs 1691'de Manavgat kadısı Mevlana Yusuf, Divan-ı Hümayun'a mektup göndererek konar-göçer Yörük aşiretlerinden bazı kimseleri eşkıyalık yaptıkları için şikayet etmişti. Buna göre Manavgat, Düşenbe ve Nevahi-i Alanya ahalişi Manavgat kadısı Yusuf'a gelmişler, Kara Hacılı, Patralı, Şamlı, Zekeriyalı, Sofalar, Tekeli ve Cirid aşiretlerinden 600 den fazla eve sahip insanlar Manavgat'a gelip kışlak ve yaylakları tahrip etmişler,ahalinin mal ve erzaklarına el koymuşlar ve hırsızlık yapmışlardı. Manavgat kadısına eşkıyalık yapanları hapsedmesi,ahaliyi bunların zulmünden korumak için bu aşiretleri eski yurtları olan İçil Sancağı'na göç ettirerek bilgi vermesi emredilmişti.⁶⁸Kasım/Aralık 1700'de Alaiye valisi Bayezit Paşa ile İçil Sancağı mutasarrıfı Es-Seyyid Ahmet Paşa'ya eşkıyalıkları nedeniyle cezalandırılmaları için ferman

⁶² " Silifke Kazası'nda Gölgelioğlu Mahmut ve Gülnar Kazası'ndan Hayrettinoğlu Hasan nam şakiler reaya beyninde fitne ilga ve bir tarikle celb-i emval aded-i müstemirreleri olub mazarratları oldukları haber alınmağın mezkurların ala-eyyi- hâl ahz ve kalabend olunmaları fermanım olub ve husus-ı merkume için dergâh-ı muallam kapucubaşlılarından Abbas dame mecdühü mübaşir tayin ve irade olunmuştur..." (BOA. A. DVNS. MHM. 00114. 00098)

⁶³ BOA. A. DVNS. MHM. 00114. 00098

⁶⁴ BOA. A. DVNS. MHM. 00112. 00189

⁶⁵ BOA. A. DVNS. MHM. 00027. 00173

⁶⁶ "...Bundan akdem emr-i şerifimle İçil Sancağı'na iskan olunan Yörük cemaatlerinin herbiri el-yevm liva-i mezburun kışlak ve sevahilinde vaki mevazi karyelerinde göçer olmalarıyla firar idüb emr-i şerifime itaat gösterüb lakin henüz esbab-ı ikametinde olan sekineler binası ve zer' ve hars misüllü ameliyeye mübaşeret itmedülerinden mezburların câ-i ikametlerinde yaşatmaları müştebih olub ba-husus eyyam-ı sayf irişüb liva-i mezburun sair ahalişi yaylaklarına çıktıklarında taife-i merkume dahi elyevm ikamet eyledikleri mahalden hareket ve eyalet-i Karaman'da vâki..." (BOA. A. DVNS. MHM.00116.00040)

⁶⁷ "...Birkaç seneden beru İçil ve Alaiye ve Teke semtlerinde ve havalilerinde bilad ve ibada taaddi ve tecavüz üzere olan Yörük taifesinden Kara Hacılı ve Eski Yörük cemaatleri mukaddema İçil Sancağı'na iskan olunmuşlar iken taife-i mezbure yerlerinde ve yurtlarında kendü halleriyle durmayub bahar eyyamında savb-el-mürur cibal-i şahikaya yaylağa çıkup bahar mevsimi geçirildiği dağlardan intüb İçil ve Alaiye ve Teke sancaklarına ve havalilerine ceste ceste dağılub Müselmanların ırz ve mallarına taarruz ve mezru'at ve hayvanlarını ve emval ve eşyalarını gasp ve garet ve kat'-ı tarik ve katl-i nüfus misüllü enva'-i fesad ve şakavete cesaret-i müstemirreleri olmağla..."(BOA. A. DVNS. MHM. 00119. 00101)

⁶⁸ BOA. A. DVNS. MHM. 00101. 00038

gönderilen kişiler arasında Anamur Kazası'nda ikamet etmekte olan Bahşiş aşiretinden Veli Mahmud da vardı.⁶⁹

Eşkîyalığın faili olmalarının dışında konar-göçer Yörük aşiretlerinin Celali eşkıyasının saldırısı nedeniyle mağdur olduklarına dair münferit örnekler de vardır. Örneğin Ocak/Şubat 1708'de Anamur kazasının Aksaz mevkiinde ikamet eden Tekeli aşiret,i mutad olduğu üzere her yaz Altıntaş yaylasına çıkarken Ermenek taraflarında bulunan yer alan Görmeli Köprüsü denen yerde Muslihiddin ve onun 15-20 kadar eşkıyasının saldırısına uğramıştı. Muslihiddin onların 10 baş sığır ve 20 kadar keçi ile diğer eşyalarını yağma edince onlar da şikayetçi olmuşlar neticede Ermenek kadısına İstanbul'dan yazılan hükümlerle Muslihiddin'in yakalanarak kaleye kapatılması ve yapılanların İstanbul'a bildirilmesi emredilmişti.⁷⁰

Konar-göçer Yörük aşiretlerinin ve aşiret mensuplarının suça kayması yerleşik düzene geçen topluluklara göre daha kolaydı.Yörük aşiretleri yapı itibarıyla ve daha çok güvenlik gerekçesiyle dış etkilere kendini görece kapamış ve içe dönük ilişkiler ağının egemen olduğu bir yapıya sahipti.Kız alıp vermeler dahil aşireti dış etkilere açacak uygulamalar ya aşiret içindeki bireylerle ya da etnik ve mezhepsel olarak akraba aşiretin mensuplarıyla gerçekleşirdi. Sünni Yörük aşiretleri sünni aşiretlerle, Alevi Yörük aşiretleri yine Alevi Yörük aşiretlerle gerçekleşir.Mehmet Eröz'e göre Ege Türk Alevi aşiretleri Arnavut ve Giritli Alevilerle bile kız alıp vermek suretiyle akrabalık kurmazlardı. Yalnız kendi aralarında evlenirlerdi.⁷¹Kişisel mülkiyet yerine kollektif mülkiyetin güçlü olduğu aşiret düzeninde sorunların aşiretin önde gelenleri tarafından çözülmesi ve imece usulünün yaygın olması gibi olumlu birçok özelliği bu topluluklar içinde barındırıyordu.Ancak bu topluluklar gündelik yaşamda kullandıkları birçok eşyalardan hastalandıklarında tedavi için sarf ettikleri ilaca varıncaya kadar herşeyi büyük ölçüde kendi üreten ve kendi kendine yeten bir düzene sahipti. Görece kendine yeten bir iç düzene sahip olmak bu toplulukları belli bir ölçüde özgür kılıyordu. Şehir,köy ve kasabalarda yaşayan insanların ihtiyaç duydukları dolaylı ya da dolaysız hayvan ve hayvansal ürünler ticareti bu aşiretlere ekonomik olarak ihtiyaç duydukları mali gücü belli ölçülerde sağlıyordu. Et ve hayvansal ürünlerinin fiyatlarının savaş, sefer ve kıtlık gibi nedenlerle piyasa koşullarında yükseldiği durumlarda büyük paralar kazanabiliyorlardı. Sahip oldukları mali güce ilave olarak yaşadıkları coğrafyanın avantajını da kullanarak özgürce hareket edebiliyorlardı. Ancak devletin çıkarları ile aşiretin bu düzeni ve gelenekleri hatta bizatihi aşiretin varlığı birçok noktada birbiriyle bu dönemlerde çatışıyordu. Devlet bunları yerleşik yaşama geçirerek tam manasıyla kontrol altına almak ve iradesinin tecelli ettiği kanunların eksiksiz uygulanmasını sağlamak istiyordu.Bu kanunlardan en önemlisi ise vergi ve askerlikle ilgili olanıydı. Mevcut düzende bu kanunları tam manasıyla uygulamak mümkün olmadığından onların yerleşik yaşama geçmeleri üzerlerinde denetim kurma imkanı sağlayan yönüyle devletin çıkarlarına daha uygun düşüyordu. Konar-göçer yaşam tarzı ve kendi kendine yeten otarşik yapı Taşeli Platosu gibi devlet otoritesinin zayıf olduğu bir coğrafyada bu aşiretlere devlete vergi tahsili ve asker yazımı konusunda muhalefet etme imkanı sunuyordu. Aşiretlerin töreye dayalı düzenleri; güc sahibi olmayı, yiğitliği, cesareti, atılganlığı, tehlikeyi göze almayı, kahramanlığı ve savaçılığını yüceltiyordu. Aşiretin saygın bir ferdi olabilmek için bu vasıfları kendisinde toplamak ve bu vasıfları taşımaya ehil olduğunu ispat etmek gerekmektedir.Bunu ispatlamanın en yaygın yolu ise silahtı. Silah devreye girdiğinde ise bu türden eşkıyalık olayları ister istemez ortaya çıkıyordu.

4.4. Kamu görevlilerinin karıştığı eşkıyalık olayları

Kadı, sipahi, mütesellim,sancak beyi,kaymakam,⁷²kaza müdürü⁷³ gibi devleti temsil yetkisi olan kamu görevlilerinin bazı nedenlerle eşkıyalık olaylarının içinde yer aldıkları hatta bazen bu olayların faili oldukları görülmektedir. Bu nedenlerin başında kendine maddi çıkar elde etme, aile ya da yakınlarına menfaat temin etme, merkezi devlet otoritesinin zayıflaması, sahip olunan mevki ve makamı güçlendirmek, rakip ya da muhaliflerini bertaraf etmek gibi nedenler gelmektedir. Bu görevliler, bazen açık açık bazen de

⁶⁹ BOA. A. DVNS. MHM. 00111. 00349

⁷⁰ Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, 2. Baskı, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989, s.132

⁷¹ Mehmet Eröz, *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1991, s. 53

⁷² "İçil Sancağı kaymakamı Şükrü Beyin meclis azasından Hacı Hasan Efendi ve Anamur Kazası müdiri Ali Bey nam kimesneler ma'rifetleriyle liva-i mezkur dahilinde bulunan kazalar müdiranını bila cünha azl ve tebdil ile beherinden on beş yirmi bin guruştan yetmiş beş bin guruş rüşvet alarak diğer na-ehl kimesneleri müdir nasb ve tayin etmek ve liva-i mezkurun seneyn-i atika bakayasından dolayı müsaade iderim diyerek ber mucbe-i defter-i müfredat ahaliden yüz bin guruş akçe almak gibi harekât-ı na-hemvari cüretinden başka...askeriye erbabından ve saireden rüşvet ve cerayim ahz itmekte ve daha sair enva-i taaddi ve uygunsuzluğa cüret eylemekte olduğu tafsilatıyla Konya meclisinde icra-yi muhakeme ile ihkak-ı hak..."(A. MKT. UM. 00083. 00052. 001. 001)

⁷³ "Konya valisi hazretlerine. İçil Sancağı'nda Anamur kazası müdiri bulunan Ali Bey Kürd mütegalibeden olub mukaddemleri gibi kendülere zulm ve taaddi ile beraber hilaf-ı rıza-i âli harekât-ı na-hemvari ictisar eylediğinden başka bidayet-i Tanzimat'tan şimdye değin bir güne muhasebelerini rü'yet itmeyüb kaza-i mezkurun virgü-i mahsusunu beher sene canib-i hazine-i celileye te'diye ittim diyerek husule gelan şem'-i asel ve susam misüllü emtia ve emval ve eşya-i sairelerini zimmet-i miriyelerine mahsup itmek üzere dün baha ile...zahirelerini cebren ve kahren ahz u zabt..."(A. MKT. UM. 00137. 00094. 001. 001)

eşkıyalıkların üstünü öreterek ya da eşkıyaları koruyarak örtük biçimde eşkıyalık faaliyetlerini sürmektedirler. Örneğin 7 Mart 1585'te Gülnar Kazası'nda yer alan Şeyh'un-Nur köyünden Seydi Süleyman isminde birisi yolunda giderken sancak sipahilerinden Pir Ahmet ve dört kardeşi tarafından yolu kesilmiş, mal ve erzakları yağmalanmış, kılıç ile de bu kişiler tarafından yaralanmıştı. İçil beyi ve Gülnar kadısına Pir Ahmed'in kardeşleriyle birlikte yakalayıp hapsedmeleri emredilmişti.⁷⁴ Nisan/Mayıs 1701'de ise İçil Sancağı mutasarrıfı Seyyid Ahmet Paşa, sancağa geldiği zaman Nevahi Kazası'ndan Yusuf oğlu Yusuf ve Gülnar Kazası'ndan Şeyh Bekir ve İshaklı Ahmet isimli eşkıyalar bu bölgelerde yaşayan ahalinin mal ve erzaklarını gasp ettiklerinde kanunu uygulamak yerine bu kişilerle "*yekdil*" ve "*yekcihet*" hareket etmişti. İçil kadısına gönderilen hükme göre bunun sebebi onun açgözlülüğü ya da "*tamah-ı ham*" a sahip olmasıydı.⁷⁵

Eşkıyalığa bulaştığına dair ihbar ve şikayet geldiği zaman devlet yine sancak beyi ve kadılar gibi mahalli yöneticiler vasıtasıyla bu tür hareketlerin önünü almaya çalışmıştır. emretmiştir. Örneğin 17. yüzyılda İçel Sancağı beyine ve sancaktaki kadılara yazıldığı anlaşılan bir hükümde, sancak nazırı ve oğlunun adamlarıyla İstanbul'dan avarız toplanması için gönderilen fermanı keyfi biçimde uyguladıklarından bahsedilmektedir. Buna göre bu kişiler gönderilen fermana göre her haneden 2'şer altın toplamaları gerekirken 1000'er akçe toplamışlar, Karataş nahiyesinin köylerinden 5000 kuruş alıp ayrıca pişkeş namıyla bir de 3000 kuruşluk at ve deve almışlardı. Sancakta bulunan Akliman Kalesi'ne Venedikliler baskın verip buradaki insanların çoğunu öldürüp esir ettiğinde geri kalan fakara takımından insanların mal ve erzaklarına da el koymuşlar, bu insanların iki kere mağdur olmalarına neden olmuşlardır. Sancak beyi ve kadılardan bu kişilerin mahkeme huzuruna çıkarılarak halktan haksız yere almış oldukları malları sahiplerine iade ettirmeleri isteniyordu. Eğer bu kişiler direnirlerse İstanbul'a gönderilerek Divan-ı Hümayun'da yargılanmalarının sağlanması emredilmişti.⁷⁶

1646/1647'de Ermenek Kazası ahalisinden Adem isminde bir şahıs İstanbul'a gönderdiği arzuhalinde Silifke Sancağı mütesellimi ve kethüdalarının yasak olmasına rağmen "*devre*" çıkarak köylerinin üzerine vardıklarını ve reyanın evlerine konarak haksız biçimde arpa,saman,bal,yağ,koyun ve kuzularını aldıklarını, kor? zahiresi adıyla bir kere 40.000 akçelerini bir kere de 60.000 akçelerini alarak buna benzer zulümler işlediklerini bildirmişti.⁷⁷ Haziran/ Temmuz 1660 yılında ise Silifke kadısının bildirdiğine göre Silifke mütesellimi olan Hayreddin, fermana ve mahkeme kararına uymamak bir yana, İstanbul'dan gönderilen Mehmet Çavuş'u hapsederek onun elinde bulunan fermanları zorla almış, Bozkır isimli köyün evlerini basarak 9 kadar köylüyü falakaya yatırtmış, 7 kadar köylüyü yaralamış, köylülerden 62.000 akçe, Bükmeler Köyü'ndeki köylülerden 1600 akçe ve Ağazanlık Köyü'ndeki köylülerden 4.000 akçe almış sonra 100-200 kadar silahlı adamıyla Göksu üzerindeki Köprübaşı isimli köyü tahrip edince buradaki köylüler dağlara düşerek yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmışlardı. Devlet bunun üzerine Adana beylerbeyi, Adana kadısı ve Silifke kadısına hüküm göndererek ahali ile bileşilerek hapsedilen mübaşirin kurtarılmasını ve bu eşkıyaların üzerine gidilerek neticesinin İstanbul'a bildirilmesini emretmişti.⁷⁸

Bazı durumlarda kadılar kanun gereği alacakları harçları alamayınca fakir insanların işlerini görmüyor bazen de hüccet başına ücretleri kanuni ölçülerin üzerinde tahsil ederek haksız kazanç elde ediyorlardı. 7 Aralık 1625'te Silifke'de görev yapan kadınların ücretlerini tam alamayınca halka zulüm ettiklerine dair Silifke Kazası halkı İstanbul'a şikayet dilekçesi göndererek yardım istemişlerdi.⁷⁹ İddialarına göre Silifke'de onlara kadılık yapanlar sicil ve hüccet vermeleri gerektiğinde eskiden tayin edilen ücretlerine kanaat etmeyip hüccet başına 100'er ve sicil başına 6'şardan ücret talep etmekteydiler. İçel ve Gülnar kadısına yazılan hükümde kanuna aykırı olarak halktan ücret almamaları, sicil ve hüccet akçesini eskiden belirlendiği üzere almaları ve bundan sonra bir akçe fazla ücret talep etmemeleri emredilmişti.⁸⁰ Şüphesiz

⁷⁴ "... Gülnar kadısı mektup gönderüb kaza-i mezbure tâbi Şeyh'un-Nur nam karyeden Seydi Süleyman nam kimesne yoluna giderken livai mezbure sipahilerinden Pir Ahmet nam sipahi dört nefer karındaşlarıyla mezburun yolunu basub mal ve ebnasını garet idüb kendünü kılıç ile mecruh idüb ziyade taaddi ittüğü bundan akdem arz olunub tumarı ahire virülüb kendüsünün karındaşlarının haklarından gelünmek için hükm-i şerifim virülüb mezburlar şer'-i şerife davet olunub gelmeyüb şer'-i şerife itaat itmedüklerini ve mezbur Pir Ahmet ve karındaşları bu makule fesadan hâli olmayub haklarından gelinmek lazımdır deyu icra olunub emr idüb buyurdum ki vardukta bu babda ziyade ihtimam idüb mezburları hüsn-i tedbir ve tedarikle ele getürüb ve ...ehl-i fesad sipahi ile habs ve arz eylesin. Değilse mal virmeyüb şer'le lazım geleni eda eylesin. 5 Rebiülevvel 993/7 Mart 1585" (BOA. A. DVNS. MHM. 00060. 00076)

⁷⁵ BOA. A. DVNS. MHM. 00111. 00272

⁷⁶ "...Şöyle ki şer'-i şerife itaat ve emr-i hümayunuma müracaat ve inkiyad olunmayub inad ve muhalefet iderse mir-i mumaileyhin Asitane-i Saadet'ime götüresin ki ahvalleri Divan-ı Hümayun'da şer'le görülüp eda-i hak oluna..." (BOA. A. DVNS. MHM. d. 80. 259)

⁷⁷ BOA. A. DVNS. MHM. d. 90. 49

⁷⁸ BOA. A. DVNS. MHM. d. 95. 31

⁷⁹ BOA. A. DVNS. MHM. d.081.00019)

⁸⁰ "...ziyade bahaya tutmayub ber vech-i adalet tevzi ve taksim eyledikleri dahi resm-i hurde yeniden 15 akçelerini alub ziyade bir akçelerin ve bir habbelerini aldırmayub erbab-ı vukuftan hilaf-ı şer' zulm ve taaddi oldığına kat'a rıza-yı şerifim yoktur..."(BOA. A. DVNS. MHM. d. 81. 19)

kadınların bu şekilde ücret talep etmelerinin İçel Sancağı dışındaki yerlerden kaynaklanan ulusal ve uluslar arası nedenleri vardı. Bunların başında ise 17.yüzyılda Avrupa'da bir önceki yüzyılda yaşanan coğrafi keşiflerin tetiklediği gelişmelerin sonucunda ülkeye giren yüksek oranda altın ve gümüş nedeniyle oluşan yüksek enflasyon karşısında para değerinin sürekli erimesi ve akçenin satın alma gücünün her geçen yıl düşmesi geliyordu. Enflasyonun yükselmesi paranın değerinin gerilemesine neden olmuştu. Yavuz Cezar'ın bildirdiğine göre⁸¹ 1758 yılında bir Venedik dukası 3.12 kuruşa eşdeğerken Osmanlı parasının giderek değer kaybetmesi sonucunda 1799'a varıldığında bir Venedik dukası 8 Osmanlı kuruşuna eşdeğer olmuştu. Yani 40 yıl içinde Venedik parası Osmanlı kuruşu karşısında %156 değer kazanmıştı. Öte yandan S. Shaw'ın 1756-1800 yılları arasında bazı tüketim maddelerinin fiyatlarını gösterir bir listesi de bu dönemde mal fiyatlarında önemli artışlar olduğunu ortaya koyuyor. 1756'da toz şeker 20 para iken 1800'de 120 paraya; pirinç 6 para iken 1800'de 28 paraya; sabun 13 para iken 36 paraya; sıvı yağ 12 para iken 32 paraya; tereyağı 12 para iken 50 paraya yükselmişti.⁸²

4.5.Bireysel Düzeyde Gerçekleşen Eşkivalık Olayları

Herhangi bir gruba dahil edilemediği halde kişisel,ekonomik ya da ailevi nedenlerle eşkıyalık yapan bireyler de vardı. Alacak verecek meseleleri, intikam alma hissi, rakibi ya da düşmanını cezalandırma arzusu, soygun yapıp kolay kazanç elde etme amacı bu eşkıyalık olaylarında ana amaçlarıdır. Bunlardan bazıları yol kesiyor, bazıları ahalinin mallarını gasp ediyor, bazıları cinayet işliyor bazıları da nikahlamak ya da fidye almak için insan kaçıyordu. Örneğin Gülnar Kazası'ndan Ali bin Recep, aynı kazadan Yusuf isimli kişinin evini basarak 20.000 akçe nakit parasını gasp etmişti.⁸³ Bu eşkıyanın gasp ettiği paralarla kolay yoldan hayat sürmekten daha öte bir amacı yoktu. 9 Nisan 1855'te Anamur Kazası müdürü Abdülmuinzade Ali Bey azledilip yerine Hacı Salih Ağa atandığında Ali Bey'in oğlu Abdülkerim ve Ali Bey'in kardeşi olan diğer Abdülkerim yanlarına bir grup eşkıya alarak onun müdür konağını basarak paralarını gasp etmişler, hamile bulunan eşinin düşük yapmasına neden olmuşlardı.⁸⁴ Bu hareketleri aile dayanışmasından öte bir amaç taşıyorlardı.

5.EŞKIYALIK OLAYLARINA KARŞI DEVLETÇE ALINAN ÖNLEMLER

Devletin,İçil Sancağı'nın hakimi ve sahibi olarak eşkıyalık olaylarıyla mücadele etmek için sosyolojik, askeri ve adli bir takım enstrümanları uygulamaya koyduğu görülmektedir. Eşkivalığın devlet hakimiyetini ve düzenini bozup kişilerin şahsi hakimiyetlerini tesis ettiği için devlet anlayışıyla var oluştural bir çelişki teşkil ettiğinden Osmanlı Devleti'nin bu konuda tedbir alması anlaşılır bir tutumdur. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki eşkıyalık olaylarına bakış daha çok güvenlik eksenslidir. Bu olaylara sebebiyet veren siyasi ve iktisadi iklimi kurutmak yerine bu iklimde ortaya çıkan kişi ve olaylarla meşgul olunmuş, suça bulaşan kişi ve toplulukların sürgün edilmesi,hapse atılması,kalede yaşamaya mecbur kılınması ya da ortadan kaldırılmasıyla bu sorunların da önünün kesileceği düşünülmüştür. Yani eşkıyalık sebep bunun sebep olduğu zarar sonuç görülümüş, eşkıyalığın sonuç olduğu üzerinde durulmamış, eşkıyalığı doğuran gerçek sebeplere hem devletin yaşamakta olduğu iç ve dış sarsıntıların şiddeti hem de devlet aklının birinci öncelik olarak "var olma ve beka sonunu" öncelikli gündemine alması nedeniyle fazla odaklanılamamıştır. Olayların sebep-sonuç bağlantısı doğru kurulamadığı için arka plan ihmal edilmiş, ön plandaki kişi ve olaylara odaklanılarak geçici ve günü birlik çözümler geliştirilmeye çalışılmıştır.Askeri tedbirlerin ön plana çıkarılması yeni masraflara,yeni insan kayıplarına ve yeni eşkıyalık olaylarına sebebiyet vermiştir.

5.1.Sürgün Etmek

Osmanlı Devleti'nde konar-göçer Yörük aşiretlerine ayrı bir statü verilerek mevcut yaşam düzenlerini sürdürmelerine müsaade edildiği görülür. Bunlara, kanunlarla yaylak ve kışlakları içine alan bir yurt verilmekte sonra bu yurdun sınırları çizilerek tahrir defterlerine kaydedilmektedir. Kanunnamelerde "*Yörük, konar-göçer taifedir. Karada ikametleri yoktur.*" veya "*Yörük la-mekandır, tayin-i toprak olmaz, her kande dilerse gezerler*" şeklinde tanımlanmalarına rağmen onların yer itibarıyla başı bozuk gruplar olduğu düşünülemez.⁸⁵ Onlar için uzun yıllar değişmeyen belirli yaylak ve kışlaklar gösterilmiş olup buralarda ne kadar kışlayıp yaylayacakları bile kanunnamelerle gösterilmiştir. Aslında yukarıdaki tanımın birey ve grupların varlık alanlarını ayrıntılı kanunnamelerle düzenleyen Osmanlı Devleti'nin

⁸¹ Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi, 18.yüzyıldan Tanzimat'a Osmanlı Mali Tarihi*, Alan Yayıncılık, 1986, s. 129

⁸²Stanford J. Shaw, *Between Old and New, The Ottoman Empire Under Selim III , 1789-1807*, s. 446

⁸³ BOA. A. DVNS. MHM. d.072. 00135

⁸⁴ BOA. A. MKT.UM. 00205. 00064. 001. 001)

⁸⁵ A.Latif Armağan, "XV. ve XVI.Yüzyıllarda Teke Sancağı'nda Konar-Göçerler," Editörler:Hayati Beşirli-İbrahim Erdal, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yörükler ve Türkler*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s. 73

merkeziyetçi yapısıyla çeliştiğini belirtmek gerekir. Herkesin mekanı, yeri yurdu, işi belli olup herkes nerede isterse orada dilediği gibi hareket edemez. Yörüklerin özel statüleri, eşkıyalık olaylarına bulaşan aşiret ve aşiret mensupları gerçeği karşısında devletin artan duyarlılığıyla birleşince iskan ya da sürgün gibi uygulamalar ortaya çıkmıştır.

Kişi ve toplulukları yaşadıkları yerden zorla başka bir yere göç ettirmek anlamına gelen sürgün İçil Sancağı bağlamında daha çok Kıbrıs Adası'na yaptırılmıştır. Bu tedbirin muhatabı daha çok eşkıyalıklarının önü alınamayan Yörük aşiretleridir. Bu yolla hem Anadolu'da bu aşiretlerin sebep olduğu karmaşanın önü alınmaya çalışılmış hem de Kıbrıs'ın nüfus anlamında Türkleşmesi amaçlanmıştır. Örneğin 1712/1713'te İçil, Alaiye ve Teke semtlerinde yaşayan Kara Hacılı, Köselioğlu, Patralı, Gedikli, Toslaklı, Cirit, Hacı Kara ve Şamlı aşiretlerinin Kıbrıs'a göç ettirilmesi için bu sancakların mutasarrıfı olan Abdülgafur Paşa'ya ferman gönderilmiştir. Bu topluluklardan hiçbir feridin Kıbrıs'tan dışarı çıkmaması için ayrıca Kıbrıs mütesellimi Abdi'ye de ferman gönderilerek gerekli tembih ve ikaz yapılmıştır.⁸⁶ Sürgün için İçil Sancağına bağlı Nevahi-i Ermenek, Selendi ve Anamur kazalarında mevcut olan ayan ve iş erlerine Abdülgafur Paşa'ya yardımcı olmaları emredilmiştir.⁸⁷ Neticede Antalya İskelesi'ndeki gemiler kullanılarak önce erkek ve kadın 1037 kişi ardından da 1431 kişi Kıbrıs'a gönderilmiştir.⁸⁸ Ancak Nisan/Mayıs 1714'te Kıbrıs valisine ve Lefkoşe mollasına gönderilen hükümden anlaşıldığı kadarıyla adaya çıkanların geri dönmeleri yasaklanmışken ada mütesellimi olan Abdi bu kişilerin bazılarında rüşvet alarak onların adadan çıkmalarına izin vermiş ve bu kişiler Anadolu yakasına geçerek eski eşkıyalık faaliyetlerine devam etmişlerdir. Padişah bu hususun araştırılması ve sonucu hakkında kendisine bilgi verilmesini istiyordu.⁸⁹

Kıbrıs'a daha önce de Anadolu'dan zorunlu göçler gerçekleşmişti. Ancak bunların amacı aşiret ya da kişileri cezalandırmaktan ziyade Kıbrıs'ı nüfus ve kültür olarak Türkleştirmekti. Daha bu tarihte gerçekleşen göç faaliyetlerinde bile sorunlar eksik olmuyordu. Örneğin 30 Mart 1574 tarihli bir hükümden anlaşıldığı kadarıyla buraya İçil Sancağı'ndan 695 kişi göç ettirilmişti. Ancak daha sonra anlaşılmıştı ki isimleri zorunlu göç defterinde olanların birçoğu kendi yerine bedelini Kıbrıs'a göndermişti. Kıbrıs beylerbeyinin bu durumu bildirmesi üzerine İçil beyine hüküm gönderilerek sancakta bulunan ve isimleri yazılı olup mahkeme sicillerinde tutulan kişileri adaya göndermesi emredilmiştir.⁹⁰ Zorunlu iskan meselesini bahane ederek açılan seferlere katılmaktan kaçınan mahalli yöneticilerin olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Mayıs/Haziran 1693'te Alaiye Sancağı mutasarrıfı Yusuf Paşa'ya o yıl açılan sefer için görevlendirilmiş olduğu bildirilmiş ardından da "*Yörük taifesinin iskanı için ferman varid oldu deyu bahane ve illet itmeyüb*" denerek memur olduğu yerden kalkarak bir gün önceden orduya dahil olması emredilmiştir.⁹¹

Cengiz Orhonlu'ya göre Osmanlı Devleti, 18. yüzyılda Kıbrıs Adası'nı tıpkı Rakka'da olduğu gibi Yörük aşiretleri cezalandırmak için sürgün yeri olarak kullanmıştır. İçil ve Alaiye bölgelerinden Yörük aşiretleri 1712'den 1741'e kadar Kıbrıs'a göç ettirmeye başlanmış ve en az 2468 kişinin adaya göç ettirilmesine karar verilmiştir. Ancak bu iskan işi aşiret oymaklarının kaçması ya da İstanbul'da araya bazı devlet adamlarını koymaları yüzünden sürüncemede kalmıştır.⁹²

Yörük aşiretlerinin Anadolu'dan Kıbrıs'a göç ettirilmeleri dışında Anadolu içinde zorunlu göç tabi tutulmaları da vakiydi. Örneğin Ağustos/Eylül 1709'da Aydın, Saruhan ve Manisa sancaklarında yaşayan Yörük aşiretleri İçil Sancağına göç ettirilmişti.⁹³ Bunlardan yeni yerlerinde durmayanların yakalandıkları

⁸⁶ BOA. A. DVNS. MHM. 00120. 00091

⁸⁷ "...Emir-ül-ümara'il-kiram ber vech-i Teke ve Alaiye ve İçil sancaklarına mutasarrıf olan Abdülgafur dame ikbalühü seneyn-i sabıkada memur olduğu bazı Yörükân eşkıyası Kıbrıs cezaresine nefy ve iskan murad eylediğin siz ki mumailihsiz. Mezbur şakilere ümera ve ayan ile emirlerine takvîyet virüb mezburların olduğında cezire-i mezbure nakl ve iskanları hadd-i imkanda olmadığı emr-i şerifime adem-i itaat ve inkiyadlarına haml olunub eşedd ukubata müstehak olmuşuzdur..." (BOA. A. DVNS. MHM. 00119. 00103)

⁸⁸ BOA. A. DVNS. MHM. 00119. 00187

⁸⁹ "... tarafından Kıbrıs'ta mütesellim olan Abdi'ye emr-i şerifimle tembih ve te'kid olunmuşken mezkur Abdi tamah-ı hamından naşi cezire-i merkumeye nakl ve iskan olunan salif-üz-zikr Yörükân cemaatlerinden vafirinin akçelerini alub cezire-i mezbureden huruçlarına izin ve ruhsat virmekle ol makule cezire-i mezbureden çıkan Yörükân eşkıyası Anadolu yakasında olan fesat ve şekavetlerinde... geldikleri mahallerde tevakkuf ve ârâm ve kema-fil-evvel reaya ve beraya ve sükkân-ı vilayet ve ebna-i sebile i'sal-ı mazarrat ve fesad ve şekavet üzere oldukların ehl-i vilayetlerde bazı kimesneler der devletmedarına gelüb arzuhal ve iştika itmelerüyle imdi sen ki vezir-i müşarunileyh ve Mevlana-i mumailihsin. İşbu emr-i şerifim vusulünde mirmiran-ı mezkurun mübaşeretüyle Kıbrıs cezaresine nakl ve anda i'va ve iskanları fermanım olan salif-üz-zikr Yörükân cemaatlerinden mütesellim-i mezkur Abdi Bey'in akçe alub cezire-i mezbureden huruçlarına ruhsat virdüğü vaki midir değil midir? Vaki olduğu surette ba vech-i tafsil ve tasrih olunan cemaatlerden hangi cemaatin halkına ve ne miktar adamın huruçlarına ruhsat virmişti? ve ruhsat mukabili aldığı akçe ne miktardır?..."(BOA. A. DVNS. MHM. 00120. 00091)

⁹⁰ BOA. A. DVNS. MHM. 00022. 00174

⁹¹ BOA. A. DVNS. MHM. 00104. 00112

⁹² Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987, s.112

⁹³ BOA. A. DVNS. MHM. 00116. 00045

anda iskan edildikleri yere gönderilmeleri devletin önemle üzerinde durduğu bir konuydu.⁹⁴Çünkü bu durum diğer göçmenleri de cesaretlendirebilir,topluluk halinde hareket eden aşiret eski yurduna dönmeye çalışırken birçok yerde yeni sorunlara yol açabilirdi.Ayrıca zorunlu göçte maksat bu aşiretleri ilişkiler ağı içerisinde buldukları yerden alarak onları tamamen yeni ilişkiler kuracağı bir coğrafyaya taşıyarak kamu ve devlet açısından zararsız hale getirmektir. Geri dönüşlere izin verilirse bu amaç gerçekleşmeyecek,zorunlu göç için yapılan bütün harcama ve masraflar boşa gidecekti. Bu yüzden iskanla ilgili kurallara uymayanların hapisle cezalandırıldığına dair örnekler vardır. Örneğin Şubat/Mart 1709'da Karaman valisi Ali Paşa, İçil Sancağı'na nakl ve iskan ettirmekle yükümlü olduğu Yörük aşiretlerinden 50 kişiyi Konya kalesinde hapsedmişti. Bunların içerisinde Şeyhli,Tekeli, Kara Hacı, Carişli, Kasabacık ve Güzelciler aşiretlerinden kimseler vardı. Çoğunun fakir olduğu bir kısmının da vefat etmesi sebebiyle Konya kalesi dizdarına bu kişilerin salıverilmesi emredilmişti.⁹⁵

Yörük aşiretlerinin dışında işlemiş oldukları suçlar dolayısıyla varlığı kamu güvenliği için tehdit oluşturan kişilerin de Kıbrıs'a zorunlu göçte tabi tutulduğu durumlar vardı.Mesela 1577/1578'te Anamur Kazası'ndan Sarı Yakup isminde bir kişi Musa isimli adamıyla Kıbrıs'a sürgün edilmişti. Lakin Musa, İçil Sancağı sipahilerinden Ramazan'a rüşvet vererek Anadolu'ya geri dönmeyi başarmıştı. Sipahi Ramazan, Musa'yı hizmetkarı olarak gösterip Anadolu'ya geçirmişti.⁹⁶

5.2.Adli Tedbirler

Eşkıyalık özü itibarıyla bir güvenlik sorunu olarak görüldüğü için faileri yakalandıktan sonra; idam, kalabend, hapis, müsadere, memuriyetini elinden alma gibi yaptırımlara tabi tutulmaktaydılar. Örneğin Anamur Kazası'nda Yörükkan voyvodası olan Abdullah Ağa, mal-ı Yörük ve imdad-ı seferiye vergilerini tahsil etmek için Adana Yolu denen yerde ikamet ederken 21.700 akçe zeamete mutasarrıf olan Ali, eşkıyadan 70-80 kişiyi tahrir ederek Abdullah Ağa'ya saldırtmıştı. Zaim Ali Bey'in elinden zeametinin alınması ve kendisinin iyi korunan bir kalede yaşamaya mahkum edilmesi istenmişti.⁹⁷ 2 Kasım 1613'te ise İçil sancak beyi Muhammed'e gönderilen bir hükümle Suhte eşkıyasının kalelerinin yıkılması,silahlarının toplatılması ve ıslahı mümkün olmayanların başlarının kesilerek İstanbul'a gönderilmesi emredilmişti.⁹⁸ Eylül/Ekim 1702 yılında Alaiye Paşası'ndan Gölgelioğlu Mahmut ve 30-40 kadar adamının yakalanarak hapsedilmesi,isim ve resimleriyle İstanbul'a bildirilmesi emredilmişti.⁹⁹Aynı yıl Gülnar kadısına yazılan bir hükümle Ahmet ve İbrahim isimli eşkıyalar için onları sağlam bir kalede kalebend¹⁰⁰ etmesi emredilmişti.Bu durum kale içinde yaşamaya mahkum etmek olan kalebendlik cezasının eşkıyalar için sıkça uygulanan bir ceza olduğunu göstermektedir.

Devlet vermiş olduğu emirlerin uygulanmasını sadece kadı, sancak beyi, mütesellim ya da vali gibi mahalli yöneticilere bırakmıyordu. Bazen ani gelişen tehlikeli ve büyük olaylar karşısında hızlı sonuç almak istediğinden bazen de mahalli yöneticilerin sadakat, beceri ve gayretini yeterli bulmadığı için mübaşir¹⁰¹ olarak isimlendirilen görevliler tayin ederdi. Bunlar genel de dergah-ı âli¹⁰² ve dergah-ı mualla¹⁰³ sıfatı taşıyan üst düzey devlet görevlileri olup önemli olaylarda görev alırlardı. İçil Sancağı'ndaki eşkıyalık olayları bağlamında 11 Haziran 1777'de böyle bir örneğe rastlıyoruz. Bu tarihte Silifke Kazası'ndan Gölgelioğlu Seyyid Mustafa, Gülnar Kazası'nda yaşayan Yörük aşiretlerine saldırarak 16 kişiyi katledince İstanbul'dan Abdurrahman Paşazade Silahşör Ahmed Bey mübaşir tayin edilmişti.¹⁰⁴

⁹⁴ "...bu husus için memur olanlara tarafından haberler gönderüb ve sen dahi iktizasına göre hareket ve her ne tarikle olur ise taife-i merkumenin memur-ü ma'berlerine iade ve...yerlerine takrib idüb bu hususa fermanın olduğu üzere nizam virilmeğe ihtimam ve zuhur ideceği sıhhati üzere..."(BOA. A. DVNS. MHM. 00116. 00040)

⁹⁵ BOA. A. DVNS. MHM. 00116. 00040

⁹⁶ BOA. A. DVNS. MHM. 00033. 00024

⁹⁷ BOA. AE. SAMD. III. 00157. 15360. 001. 001

⁹⁸ BOA. A. DVNS. MHM. d. 080. 00082

⁹⁹ BOA. A. DVNS. MHM. 00112 .00189

¹⁰⁰ Kaleye bağlanmış,bir kale içinde yaşamaya hüküm giymiş anlamına gelmektedir.(Bkz:Ferit Develioğlu, a. g. e. , s. 483)

¹⁰¹ Tanzimat'tan önce devletçe gördürülmesi lazım gelen bir işin yapılmasına memur edilenler hakkında kullanılan bir deyimdir. Mübaşir Arapça bir işe başlayan demektir. Bu gibilere devletçe yol parası ve sair masraf karşılığı verilmez onların her türlü masrafı gittikleri yerlerin tevzi defterlerine geçirilmek suretiyle halktan karşılanırdı.(Bkz.Mehmet Zeki Pakalın, a. g. e. , s.592)

¹⁰² Padişah kapısı anlamına gelmektedir.

¹⁰³ Büyük kapı,saray.

¹⁰⁴ "Mekkar-ı mekhar atufetmedar...kadirim sultanım hazretleri emr-i şerif-i mezkur ile mübaşir tayin buyurulan Abdurrahman Paşazade Silahşör Ahmed Bey kulları memuriyet üzere Silifke'ye varup merkum Mustafa kulları kaza-i merkumede tehi avdet ve canib-i senaveride ikamet üzere olmağın ne vechle irade-i âlileri buyuruluyor ise menut-ı dai deveridir. 5 Cemaziyellevvel 1191 /11 Haziran 1777" (BOA. AE. SABH. I. 00022. 01862. 001. 001)

5.3.Askeri Tedbirler

Bu tedbirlerin başında isyancıların üzerine sancak içinden ya da dışından askeri birlikler sevk etmek ile sancak içinde kalelerin güçlendirilmesi ya da yeniden inşa edilmesi vardı. Deniz yoluyla İçil Sancağı'na dışarıdan yönelecek tehditleri bertaraf etmek amacıyla Silifke Kazası'ndaki Silifke kalesinin yetersiz olduğu anlaşılınca Ak Liman denizinde yeni bir kale inşa edilmesi emredilmiş ve 24 Aralık 1571'de suya yakın ve kaleden top atışıyla Silifke Limanı'nı koruyacak bir kale resminin çizilerek İstanbul'a gönderilmesi emredilmişti.¹⁰⁵Bunda amaç Ak Liman'dan Kıbrıs'a gidip geliş güvence altına almak, Silifke Limanı'nın emniyetini temin etmek ve Silifke'de bulunan askerleri buraya nakletmekti. Bu işin gerçekleşmesi için İçil beyinden işe yarar bilirkişiler ve mahzen ustaları bularak Ak Liman'da kale inşası için taş ve kireci temin etmenin mümkün olup olmadığı, ne kadar akçeye bu işin yapılabileceği hususlarını araştırması istenmişti.¹⁰⁶Bu endişe boş bir endişe değildi. Çünkü Alaiye sahilinde üç parça düşman gemisi ortaya çıkıp Selendi önlerine gelerek bir karye üzerine asker çıkarmış ve iki kişiyi öldürmüşlerdi.¹⁰⁷Bu ve benzeri olaylar kalelerin tahkim edilmesi ya da yenilerinin yapımı konusunda devlete haklı gerekçeler sunuyordu.

Eşkîyalık olaylarının bastırılmasında devletin merkezi yönetimde en azından anlayış düzeyinde dahi olsa masumla suçlu bireyler arasında dikkatli bir ayırım yapmaya çalıştığını gösteren birçok örnek vardır. Bu anlayış kendini ferman, emr-i şerif ve hüküm gibi resmi belgelerde "*...emr-i şerifime mugayir bir ferde zulm ve taaddi ittürmeyesiz,*"¹⁰⁸ "*...itmeyen hususlara hak ve adalet üzere teftiş idüb,*"¹⁰⁹ "*...müvacehesinde hak üzere teftiş idüb,*"¹¹⁰ "*...şer'le tefahhus ve ol makule şekavet üzere olanları ahz ve şer'le lazım gelan cezaları tertib...*"¹¹¹ "*...bu babda bir tamam basiret üzere olub bu bahane ile bi günah olan kimesnelere zulm ve hayf olmaktan hazer eylesesin...*"¹¹² "*...vardukta bu babda ziyade ihtimam idüb mezburları hüsn-i tedbir ve tedarikle el getirib...*"¹¹³ ifadeleri devletin bu konudaki hassasiyetini yansıtmaktadır. Bu hassasiyet her ne kadar taşrada zaman zaman gözetilmese de devletin üzerinde durduğu "adalet" anlayışının bir ürünüdür.

Devletin emrettiği hususlarda inisiyatifi tamamen taşra yöneticilerine bırakmadığı doğudan mübaşir atamak uygulamasından anlaşılmaktaydı. Bunun dışında başvurduğu başka bir uygulama ise yapılan işler sonucunda elde edilen sonuçların taşra yöneticileri tarafından İstanbul'a bildirilmesinin istenmesidir. Örneğin Şubat/Mart 1709'da Yörük aşiretlerinin iskanıyla ilgili kendisine hüküm gönderilen Karaman valisi Osman Paşa'dan verilen emir üzerine elde ettiği sonuç hakkında İstanbul'a arz ve ilam göndermesi istenmişti.¹¹⁴Bu uygulama hem merkezi yönetimi aldığı kararların sonuçları konusunda yeniden ya da farklı düşünmeye itiyor, hem de merkezi otoritenin bir enstrümanı olarak taşra yöneticilerinin keyfi biçimde davranmalarını engelleyerek onları denetleme imkanı sağlıyordu.

6. SONUÇ

İçel sancağı ve onun farklı kazalarında farklı dönemlere ait ele almış olduğumuz eşkıyalık hareketleri sadece bu bölgeye mahsus olmayıp aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin her bölgesinde yaşanmaktaydı. Ancak Anadolu Celali isyanlarının ortaya çıkıp bütün şiddetiyle yaşandığı en büyük toprak parçasıydı. Burası içerisinde yer alan İçel Sancağı ise coğrafi yapısı itibarıyla eşkıyalık hareketleri için son derece uygun bir ortam sunuyordu. Bölge insanı buraya hem dışarıdan gelen hem de zaman zaman kendi içinde çıkan eşkıyalardan dolayı birçok mağduriyetler yaşamıştır. Buna önlem almak için de bölge insanı devlete başvurmuş devletten istediği yardımı alamayınca ise bireysel silahlanma yoluna başvurmuştur. Bu ise zaman zaman onu devletle karşı karşıya getirmiştir. Ancak hiçbir zaman sancağın tamamına hakim olarak devlet otoritesini tamamen ortadan kaldıracak bir başkaldırı yaşanmamıştır.

İçil Sancağı diğer Osmanlı Devleti'nin bu bölgedeki diğer sancaklardan farklı olarak hem Kıbrıs'a yakın olması nedeniyle stratejik açıdan önemli olması hem de içinde sorun çıkarma kapasitesi olan birçok aşirete

¹⁰⁵ "İçil Sancağı'nda olan Silifke Kalası'nın limanında olan gemilere çendan faydası olmayub Ak Liman nam mahalde bir kala bina olunmak murad olunub mahal-i mezbure üzerine varub görüb ne vechle binası mümkündür teftiş idüb ve resm idüb dergah-ı muallama gönderesin deyu sana emr-i şerif gönderilmişti. Ol emrim kema-kân mukarrerdir. Buyurdum ki vusul buldukta bu babta emr-i sabık ile amel idüb liman-ı mezbur üzerinde suya karib ve gemiler binasına ve kaladan top ile limanı korumağa kabil olıcak bir kala resm idüb ve ne miktar ile tamiri mümkün olduğunu tahmin idüb arz eylesesin." (BOA. A. DVNS. MHM. 00010. 00147)

¹⁰⁶ BOA. A. DVNS. MHM. 00016. 00076

¹⁰⁷ BOA. A. DVNS. MHM. 00026. 00057

¹⁰⁸ BOA. A. DVNS. MHM. 00027. 00173

¹⁰⁹ BOA. A. DVNS. MHM. d. 081. 00111

¹¹⁰ BOA. A. DVNS. MHM. 00046. 00046

¹¹¹ BOA. A. DVNS. MHM. 00111. 00207

¹¹² BOA. A. DVNS. MHM. 00007. 00285

¹¹³ BOA. A. DVNS. MHM. 00060. 00076

¹¹⁴ BOA. A. DVNS. MHM. 00116. 00040

ev sahipliği yapmakta oluşu onu diğerlerinden farklı bir konuma yerleştiriyordu. Burada çıkan isyanlar konusunda devletin daha duyarlı olması beraberinde yeni tedbirler alma konusunda hızlı hareket etmesine neden oluyordu. Sancak içerisinde merkezi otoriteyi harekete geçiren birçok zaman ahalinin dilekçe ya da şikayet yoluyla başvurusu olmuştur. Sancak dahilinde ahalinin büyük kısmının konar-göçer Yörüklerden oluşması bunların ise yazın yaylaklara çıkmaları ve genelde silahlı oluşları onların bir yandan eşkıyalık hareketlerinden daha az etkilenmeleri gibi olumlu bir sonucu doğururken diğer taraftan toplu halde sürgün edilmeleri gibi olumsuz bir sonucu da doğurmuştur.

İçel genelinde yaşanan eşkıyalık olayları sonucunda devlet otoritesi zaman zaman kaybolmuş, birçok masum insan hayatını yitirmiş, birçok mal varlıkları telef olmuş, köy ve kasaba gibi yerleşim yerleri tahrip olmuştur. Ancak bu olayların bölge insanında özgüveni arttırmış, kendi ayakları üzerinde durmaya önem veren ileri bir bilinci inşa etmiştir. Bu bilinç mücadele etmek, direnmek, dayanıklılık, cesaret, çalışmak, vatanseverlik, doğa sevgisi ve fedakarlık gibi birçok insani değeri kendi içinde harmanlamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

1. A.DVNS.MHM.: 7, 10, 16, 22,24, 26,27, 33, 39, 46, 60, 71,72, 78,104, 101, 111, 112,114, 116,119, 120, 121,
2. A.DVNS.MHM.d.:72, 75, 78, 79, 80, 81,88, 89, 90, 91,99, 100
3. A.MKT.:30
4. A.MKT.MHM.:415
5. A.MKT.UM.:83,137,205
6. AE.SAMD.III.:157
7. AE.SMHD I:110
8. AE.SABH I.22

Araştırma Eserler

1. ARMAĞAN, A.Latif, "XV. ve XVI.Yüzyıllarda Teke Sancağında Konar-göçerler", Editörler: Hayati Beşirli-İbrahim Erdal, **Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkler**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008
2. ÇEVİK, Şenol, "İçel", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt 21,
3. CEZAR, Yavuz, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi, 18.yüzyıldan Tanzimat'a Osmanlı Mali Tarihi**, Alan Yayıncılık, 1986,
4. DAĞ, Hüseyin (Hazırlayan), **Salname-i Vilayet-i Adana(1320 h.)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014,
5. DEVELİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, 25. Baskı, Ankara, 2008
6. ERGÜN Ahmet - TERZİ, Mehmet Akif, **Adana Vilayet Salnameleri I**, Altınkoza Yayınları, İstanbul, 2015
7. Mehmet Eröz, **Yörükler**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul,1991
8. GAZEL, Ahmet Ali, **Sicill-İ Ahval Defterlerine Göre Osmanlı Dönemi'nde Görev Yapan Anamurlu Memurlar**, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 32, Erzurum, 2007,
9. GAZEL, Ahmet Ali, **İçel Mutasarrıfı İbrahim Behcet Paşa'nın İçel Sancağı'na (Anamur, Gülnar, Ermenek, Gazipaşa) Dair Bir Raporu (1892)**, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 31, Erzurum 2006,
10. KÖSE, Ensar, **Ayanlar Çağında İçel Sancağında Sosyal Hareketlilik**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul,2013,
11. ORHONLU, Cengiz, **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı**, Eren Yayıncılık, İstanbul,1987
12. PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II.Cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,1983
13. REFİK, Ahmet, **Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)**, 2. Baskı, Enderun Kitabevi,İstanbul,1989,
14. Stanford J. Shaw, **Between Old and New, The Ottoman Empire Under Selim III , 1789-1807**
15. UNAN, Fahri, "Osmanlı İdare Felsefesinde Adalet", Editörler:Bülent Arı-Selim Aslantaş, **Halil İnalcık Adalet Kitabı**, 2.Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2015